

ชุมชนจัดการตนเอง
บนฐานระบบนิเวศ
สู่การจัดการทรัพยากรที่ยั่งยืน

ชุมชนจัดการตนเอง
บนฐานระบบนิเวศ
สู่การจัดการทรัพยากรที่ยั่งยืน

ชุมชนจัดการตนเอง บนฐานระบบนิเวศ สู่การจัดการทรัพยากรที่ยั่งยืน

เขียน/เรียบเรียง

เกศินี แก้วนเจริญ และคณะ

ออกแบบปกและรูปเล่ม

วรารรณ์ เกตุจินดา

บรรณาธิการบริหาร

เรวดี ประเสริฐเจริญสุข

พิมพ์ครั้งที่ 1

มกราคม 2555

จัดพิมพ์โดย

มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

86 ซอยลาดพร้าว 110 (สนธิวัฒนา แยก 2)

แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กทม. 10310

โทรศัพท์ 02-9353560-2 โทรสาร 02-9352721

อีเมล sdfthai@gmail.com

สนับสนุนการจัดพิมพ์

คำนำ

หนังสือ **ชุมชนจัดการตนเอง บนฐานระบบนิเวศ สู่การจัดการทรัพยากรที่ยั่งยืน** จัดทำขึ้นจากประสบการณ์การทำงานภายใต้โครงการการมีส่วนร่วมและบูรณาการการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งบนฐานระบบนิเวศ ที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากโครงการป่าชายเลนเพื่ออนาคต (Mangrove for the future: MFF) โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Program: UNDP) และ Service Centre for Development Cooperation – KEPA ดำเนินการในพื้นที่โดย มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และภาคีต่างในจังหวัดตรังและนครศรีธรรมราช

วัตถุประสงค์การจัดทำหนังสือครั้งนี้เพื่อใช้สำหรับเผยแพร่ประสบการณ์การทำงานภายใต้แนวคิดการจัดการบนฐานระบบนิเวศ (Ecosystem-based management) ในจังหวัดตรังและจังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการดำเนินงานของทั้งสองพื้นที่มีระดับความสำเร็จที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทของพื้นที่ ประสบการณ์ของชุมชน ท้องถิ่น และหน่วยงานต่างๆ

อย่างไรก็ตามการนำแนวคิดทั้งหมดแปลงสู่การปฏิบัติการจริงครั้งนี้ทำให้ค้นพบว่า การดำเนินงานใดกับชุมชน ท้องถิ่น และภาคีที่หลากหลายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรภาคประชาสังคมนั้น สิ่งสำคัญที่จะต้องเข้าใจคือ “ชุมชนและท้องถิ่นเป็นฐาน หน่วยงานและภาคีต่างๆ เป็นฝ่ายสนับสนุน”

เพราะสุดท้ายแล้วในระยะยาวชุมชนและท้องถิ่นจะต้องเป็น
ผู้กำหนดทิศทางของตนเองเพื่อสร้างความยั่งยืนและมั่นคงต่อ
วิถีชีวิตตนเองต่อไป

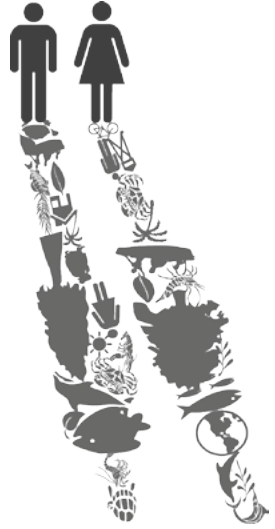
คณะผู้จัดทำ

สารบัญ

บทนำ	9
การเปลี่ยนแปลงของชายฝั่งทะเลตริัง	13
ลัทธิชุมชน : ทุนสังคมดั้งเดิม	21
ลัทธิชุมชน : การกระจายอำนาจและการจัดการ ทรัพยากร	24
การจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่งเชิงระบบนิเวศน์ อย่างบูรณาการ	29
บูรณาการ : ความยั่งยืนของระบบนิเวศและ ความมั่นคงของชุมชนชายฝั่ง	38
บทสรุปของการเดินทางสู่จุดเริ่มต้นของการ เปลี่ยนแปลง	47
สืบพิส่อ่าวท่าศาลา...จังหวัดนครศรีธรรมราช	51
ทุนสังคมดั้งเดิมกับการจัดการปัญหา	55
ลัทธิชุมชน : การมีส่วนร่วมในการจัดการ ทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง	56
กระบวนการจัดการป่าชายเลนชุมชนในตำบลท่าศาลา	59

บทนำ

ทรัพยากรทะเลและชายฝั่งของประเทศไทยนั้นมีความอุดมสมบูรณ์ เป็นฐานอาหารและอาชีพที่สำคัญของคนในพื้นที่ชายฝั่งมาเป็นเวลาช้านาน ด้วยคุณประโยชน์ที่ส่งต่อถึงวิถีชีวิตและความมั่นคงด้านอาหารของผู้คนที่หลากหลายกลุ่ม ทำให้การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทะเลและชายฝั่งที่ผ่านมาเป็นไปอย่างต่อเนื่อง เข้มข้น และท้ายที่สุดเกิดการเสื่อมโทรมลงอย่างเห็นได้ชัดในปัจจุบัน แม้หลายฝ่ายจะพยายามเรียกชีวิตคืนให้กับทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง ไม่ว่าจะเป็น หาดทราย หาดหิน ป่าชายเลน หญ้าทะเล ปะการัง และสัตว์น้ำต่างๆ ก็ไม่สามารถทำให้อุดมสมบูรณ์กลับคืนมาได้ภายในระยะเวลาชั่วข้ามคืน เพราะที่ผ่านมากการบริหารจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่งของประเทศไทยนั้น ตั้งอยู่บนฐานคิดเชิงมูลค่าเศรษฐกิจ โดยใช้หลักการด้านวิทยาศาสตร์เพื่อการเพิ่มปริมาณหรือมูลค่าของผลผลิต และใช้หลักนิเวศศาสตร์เพื่อเป็นเครื่องมือบริหารจัดการให้เกิดมูลค่า

หรือผลประโยชน์ที่สูงสุด แต่ขาดการเชื่อมโยงถึงมูลค่าด้านสังคมที่ให้ความสำคัญกับระบบการให้คุณค่ากับทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศ และสิทธิของทุกฝ่ายที่จะเข้าถึงทรัพยากรอย่างเท่าเทียมกัน ดังนั้นผลที่ปรากฏตามมาคือปัญหายังคงดำรงอยู่เหมือนเดิม แม้จะไม่เลวร้ายขึ้นแต่ก็ไม่ได้ดีขึ้นเช่นกัน ประกอบกับ “เวลา” ไม่ใช่บุญแจสำคัญเพียงดอกเดียวที่จะเรียกคืน หรือ กู้ความอุดมสมบูรณ์ในอดีตให้กลับมาได้ ยังคงมีอีกหลายปัจจัยที่เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น “ความตระหนัก” “ความรู้” “ความเข้าใจ” “การมีส่วนร่วม” “การกระจายอำนาจ” และ “การบริหารจัดการ” เป็นต้น ปัจจัยเหล่านี้เหมือนเป็นศาสตร์และศิลป์ที่ผสมผสาน ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้บริหารจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่งจะต้องเข้าใจ

แนวทางการจัดการเชิงระบบนิเวศ (Ecosystem Approach) หรือ การจัดการบนฐานระบบนิเวศ (Ecosystem-based management) เป็นอีกหนึ่งแนวคิดที่นักบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ได้นำมาบูรณาการใช้กับการจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง กล่าวคือ การพยายามใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารจัดการทรัพยากรภายใต้ระบบนิเวศเดียวกัน เป็นการปรับความสมดุลของมูลค่าทางเศรษฐกิจ มูลค่าด้านสังคมและระบบคุณค่าของสิ่งต่างๆ ภายใต้ระบบนิเวศเดียวกัน ไม่ได้ให้น้ำหนักไปเฉพาะการจัดการทรัพยากรให้ฟื้นคืนหรือเพิ่มปริมาณมากขึ้น แต่ให้ความสำคัญกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรเหล่านั้น โดยกระจายสิทธิอำนาจ การมีส่วนร่วม และการเข้าถึงให้กลุ่มคนที่เกี่ยวข้องภายใต้ระบบนิเวศเดียวกันได้ใช้บทบาทหน้าที่ และศักยภาพที่มีอยู่เพื่อให้เดินทางไปสู่เป้าหมายเดียวกัน

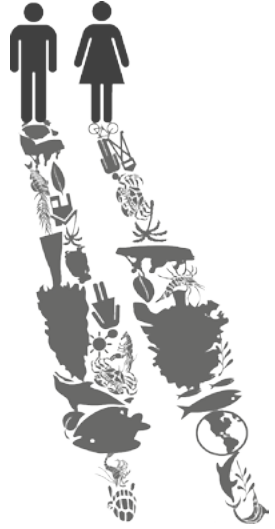
โครงการการมีส่วนร่วมและบูรณาการการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งบนฐานระบบนิเวศ เป็นโครงการที่ได้รับ

การสนับสนุนงบประมาณจากโครงการป่าชายเลนเพื่ออนาคต (Mangrove for the future: MFF) และ โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Program: UNDP) ดำเนินการโดย มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและภาคีต่างๆ ในจังหวัดตรังและนครศรีธรรมราช โดยใช้แนวคิด การจัดการบนฐานระบบนิเวศ โดยเป็นการนำเอาหลักทฤษฎีแปลงสู่การปฏิบัติจริงบนสถานการณ์ปัญหาจริง คือ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรชายฝั่ง การลดลงของพืชและสัตว์น้ำในท้องทะเล ภัยพิบัติธรรมชาติ และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งเป็นปัจจัยที่กำลังคุกคามวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ และความมั่นคงของชุมชนชายฝั่ง

กระบวนการทำงานที่สำคัญ คือ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างมีความหมายจากภาคีที่หลากหลาย การจัดการองค์ความรู้ การพัฒนาศักยภาพของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและตัวแทนจากภาคส่วนต่างๆ การเชื่อมประสานช่องว่างการตัดสินใจทางนโยบายของท้องถิ่น และระดับชาติที่เกี่ยวข้องกับข้อกำหนดในการจัดการระบบนิเวศและทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งการเตรียมความพร้อมในการรับมือกับภัยพิบัติและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ นอกจากนี้ได้มีการนำสถาบันระดับชาติ อันได้แก่ มหาวิทยาลัย หน่วยงานระดับกรม องค์กรรณานาชาติและองค์กรรภาคประชาสังคม มาร่วมผลักดันให้เกิดการริเริ่มรับรองและรณรงค์นโยบายระดับประเทศร่วมกัน และกระบวนการหนึ่งที่จะนำไปสู่ความสำคัญในการจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง คือ กฎหมายจะต้องตอบสนองต่อคุณค่าของระบบนิเวศและการดำรงวิถีชีวิตที่มั่นคงของชุมชนชายฝั่ง

จังหวัดตรังและจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นพื้นที่ปฏิบัติงานที่ถูกรำหนดขึ้น เป็นเสมือนตัวแทนของระบบนิเวศชายฝั่งอ่าว

ไทยและชายฝั่งอันดามันของประเทศไทย แม้สองพื้นที่จะมีลักษณะของปัญหาดั้งเดิม ภัยคุกคาม รวมทั้งระดับของการมีส่วนร่วมของภาคีต่างๆ และประวัติศาสตร์ในพื้นที่ที่ต่างกัน แต่สิ่งหนึ่งที่ทั้งสองพื้นที่เหมือนกันคือ การถูกบริหารจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่งภายใต้บริบทของกฎหมายและนโยบายที่เหมือนกัน ด้วยเหตุนี้จึงเป็นกรณีศึกษาที่น่าสนใจว่า หากต้องจัดการตามแนวคิด การจัดการบนฐานระบบนิเวศนั้น ปัจจัยอะไรบ้างที่เป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องพิจารณา และ ปัจจัยแวดล้อมของพื้นที่ที่แตกต่างกันนั้นจะต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงานอย่างไรเพื่อให้เกิดการบรรลุผลตามที่ได้ตั้งเป้าไว้

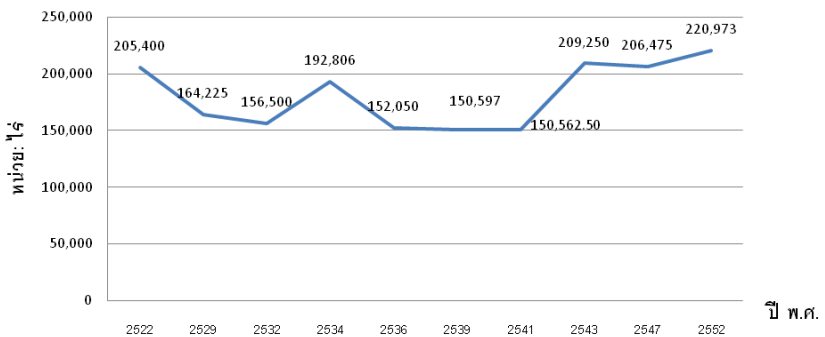
การเปลี่ยนแปลงของ ชายฝั่งทะเลตรัง

จังหวัดตรังตั้งอยู่ทางภาคใต้ด้านทะเลฝั่งตะวันตกของประเทศไทย ติดทะเลอันดามัน มีอำเภอที่ติดกับทะเล ได้แก่ สิเกา กันตัง ย่านตาขาว หาดสำราญ และปะเหลียน มีความยาวของชายฝั่งทะเลรวมกัน 119 กิโลเมตร ตลอดชายฝั่งของจังหวัดตรังประกอบไปด้วยพื้นที่ป่าชายเลน พื้นที่หญ้าทะเล พื้นที่ป่าชายหาด เป็นระบบนิเวศที่เชื่อมโยงถึงกันและมีความสำคัญต่อพื้นที่ชายฝั่ง และมีพื้นที่เป็นเกาะจำนวน 46 เกาะ ซึ่งอยู่ในพื้นที่อำเภอกันตัง 12 เกาะ อำเภอปะเหลียน 13 เกาะ และอำเภอสิเกา 21 เกาะ

ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของจังหวัดตรัง ได้แก่ ป่าชายเลนที่ปกคลุมตลอดแนวชายฝั่งทะเลมีพื้นที่ประมาณ 220,973 ไร่ ซึ่งเมื่อพิจารณาจากกราฟที่ 1 พบว่า พื้นที่ป่าชายเลนของจังหวัดตรังมีแนวโน้มที่ลดลงเป็นอย่างมากตั้งแต่ปี 2518 และมีปริมาณเพิ่มขึ้นและลดลงสลับกันไป จนกระทั่งในปี 2543

พื้นที่ป่าชายเลนจึงมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทั้งนี้เกิดขึ้นจากกิจกรรมการอนุรักษ์ พื้นที่ปลูกของทั้งภาครัฐ และภาคประชาชนในพื้นที่ เช่น การปลูกป่าชายเลนเพิ่มเติม การจัดทำป่าชายเลนชุมชน การจัดทำเขตอนุรักษ์ป่าชายเลน เป็นต้น

พื้นที่ป่าชายเลนในจังหวัดตรัง ระหว่างปี พ.ศ. 2518-2552

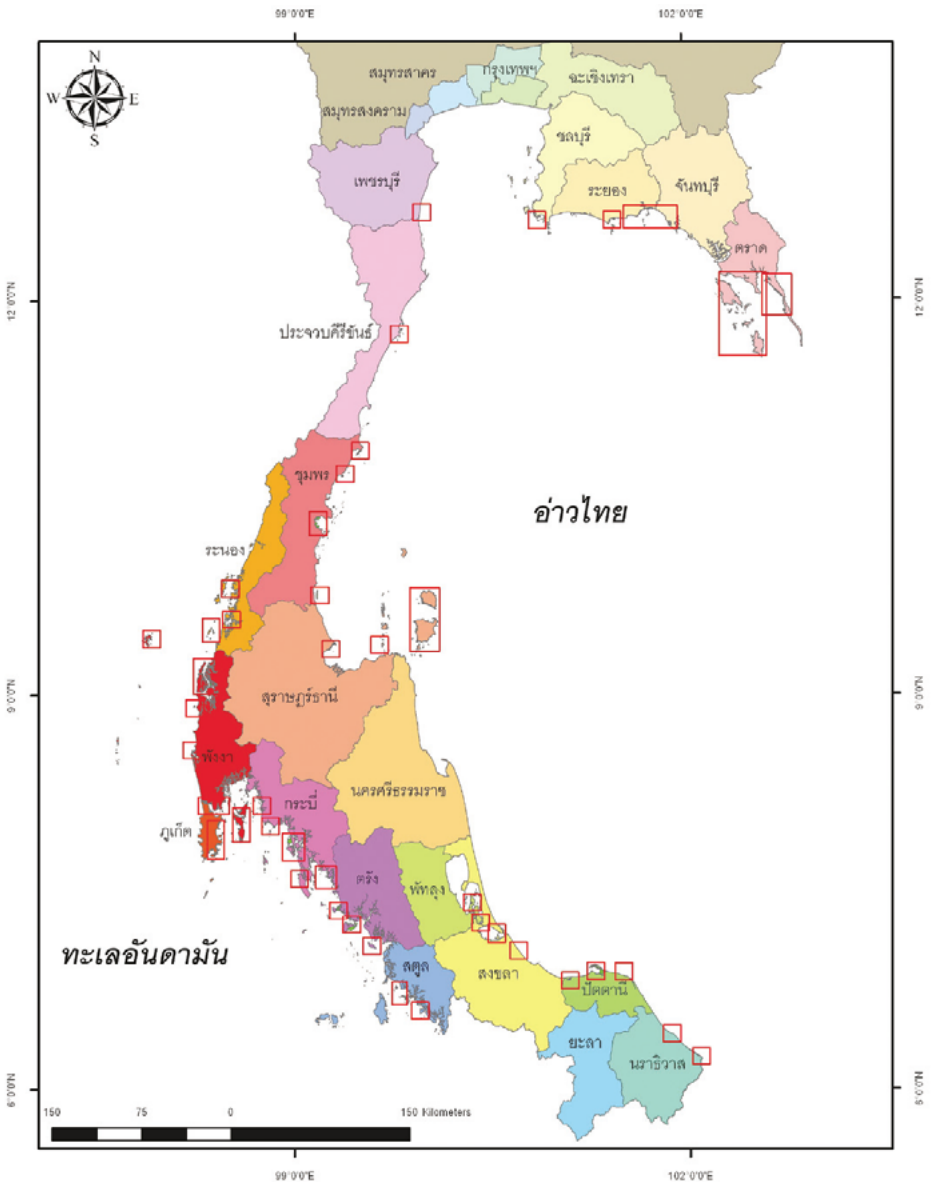
กราฟที่ 1 พื้นที่ป่าชายเลนในจังหวัดตรัง ระหว่างปี พ.ศ. 2522-2552

นอกจากนี้ยังมีพื้นที่ป่าชายเลนกระจายอยู่ในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม หมู่เกาะลิบง และปากน้ำตรัง ซึ่งไม่ได้มีการสำรวจพื้นที่ที่แน่นอน อย่างไรก็ตาม เท่าที่ได้มีการสำรวจพบว่า ทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญกับจังหวัดตรังมากนั้น คือ “หญ้าทะเล” ที่มีความอุดมสมบูรณ์และพื้นที่ใหญ่ที่สุดเมื่อเทียบกับพื้นที่หญ้าทะเลในจังหวัดอื่นๆ ของประเทศไทย จากการสำรวจพบว่าพื้นที่หญ้าทะเลในจังหวัดตรังมีประมาณ 21,493 ไร่ บริเวณที่พบ ได้แก่ ฟุ้งแหลมไทร ริมเขาแบนะ หาดหยงหลิง เกาะมุกด์ ปากคลองเจ้าไหม เกาะลิบง และเกาะนก ส่วนบริเวณที่พบแหล่งหญ้าทะเลที่ใหญ่ที่สุดและสมบูรณ์ที่สุดของประเทศไทยอยู่ในบริเวณอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม เกาะลิบงและเกาะมุกด์ จังหวัดตรัง (ภาพที่ 1) ซึ่งมีพื้นที่ครอบคลุมถึง 12,000 ไร่ ที่สำคัญคือหญ้าทะเลเหล่านี้เป็นแหล่งอาหาร

ของเหล่าพะยูน ซึ่งเป็นสัตว์ป่าสงวนชนิดเดียวที่เป็นสัตว์น้ำ ตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535

สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรทางทะเลชายฝั่งทะเล และป่าชายเลน เป็นหน่วยงานของกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ได้ทำการติดตามพะยูนในจังหวัดตรังเป็นระยะเวลาต่อเนื่อง พร้อมกับมีการบันทึกจำนวนพะยูนที่เกยตื้นในจังหวัดตรัง ระหว่างปี พ.ศ. 2510 – 2551 พบว่ามีจำนวนทั้งหมด 93 ตัว พบพะยูนเกยตื้นมากที่สุดปีละ 8 ตัวใน ปี พ.ศ. 2543 และ 2544 รองลงไปปีละ 7 ตัวในปี พ.ศ. 2535, 2540 และ 2550 เฉลี่ยในช่วงเวลา 20 ปี ที่ผ่านมา (พ.ศ.2530-2550) มีพะยูนมาเกยตื้นที่จังหวัดตรังปีละประมาณ 4-5 ตัว ทั้งนี้ในความเป็นจริงนั้นจำนวนพะยูนที่ตายจริงน่าจะมากกว่านี้ เพราะตัวเลขที่ได้เป็นข้อมูลหรือซากพะยูนที่ทางสถาบันฯ ได้รับเท่านั้น แต่มีบางกรณีที่สถาบันฯ ไม่ได้รับแจ้งหรือข้อมูลที่ได้รับไม่มีหลักฐานยืนยันที่ชัดเจน ทำให้ไม่สามารถนำมาใช้ในการวิเคราะห์รวมได้

โดยทั่วไปพะยูนที่พบเกยตื้นหรือตายในจังหวัดตรังส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากการติดเครื่องมือประมงประเภทอวนลอย อวนลอยปลากระเบน เบ็ดราวไถ (เบ็ดราวปลากระเบน) โป๊ะ อวนลาก เป็นต้น จากการชันสูตรซากพะยูนพบว่าส่วนใหญ่พะยูนจะมีสุขภาพสมบูรณ์ และกินอาหารตามปกติ สาเหตุการตายของพะยูนมักจะมาจากการจมน้ำตาย หรือตายอย่างเฉียบพลัน ซึ่งสันนิษฐานว่าเกิดจากการเข้าไปติดเครื่องมือประมง เนื่องจากแหล่งอาหารของพะยูนคือบริเวณที่มีหญ้าทะเล ขณะเดียวกันก็เป็นแหล่งทำการประมงของชาวประมงด้วย ดังนั้นจึงมีโอกาสสูงที่พะยูนจะเข้าไปติดเครื่องมือประมงจนทำให้จมน้ำตาย นอกจากนี้ยังพบว่ามีกรณีลักลอบล่าพะยูนเพื่อเอาอวัยวะและนำไปใช้เป็นอาหารบำรุงกำลังอีกด้วย

ภาพที่ 1 แสดงบริเวณที่มีพื้นที่หญ้าทะเลในจังหวัดตรัง
 และจังหวัดต่างๆในประเทศไทย
 ที่มา : กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง (2553)

“ลืบง” ละหมาด-วอน หยุดล่า “พะยูน”

วันที่ 11 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2553
ปีที่ 19 ฉบับที่ 7014 ข่าวสดรายวัน

ช่วยพะยูน - ชาวบ้านเกาะลืบง จ.ตรัง ประกอบพิธีละหมาด ฮายัต ขอพรจากพระเจ้าให้ช่วยคุ้มครองพะยูน สัตว์ทะเลหายากใกล้สูญพันธุ์ ที่ถูกลักลอบล่านำเขี้ยวและกระดูกไปขาย เมื่อ วันที่ 10 ก.พ. 2553 ที่ชายหาดเกาะลืบง อ.กันตัง จ.ตรัง ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน และชาวบ้านในพื้นที่ ต.เกาะลืบง ร่วมกันประกอบพิธีละหมาด ฮายัต เนื่องจากขณะนี้ทรัพยากรทางธรรมชาติในท้องทะเล กำลังถูกทำลายอย่างหนัก โดยมีสาเหตุมาจากเครื่องมือประมงขนาดใหญ่ รวมทั้งเครื่องมือประมงพื้นบ้านบางชนิด เช่น อวนลากเรือปั่นไฟ

ปลากะตักหรือปลาหมึกใกล้สูญหาย ทำให้สัตว์ทะเลชนิดต่างๆ ตายลงไปจำนวนมาก โดยเฉพาะเต่าทะเลตายถึง 8 ตัว ชาวประมงพื้นบ้านในเกาะลืบงกล่าวว่า นอกจากนี้ยังมีกลุ่มประมงจากต่างพื้นที่ลักลอบเข้ามาจับพะยูน สัตว์สงวนที่ยังหลงเหลือฝูงใหญ่ที่สุดในทะเล จ.ตรัง เพื่อนำเขี้ยว กระดูก หรืออวัยวะต่างๆ ไปขายยังประเทศเพื่อนบ้านนำไปทำยาบำรุงกำลัง หรือทำเครื่องประดับ ตามความเชื่อแบบผิดๆ ด้วยวิธีการนำอวนปลากระเบน และเบ็ดราวไว มาลักลอบดักจับในเวลากลางคืน หากพะยูนตัวใดหลุดรอดออกมาจากอวนหรือเบ็ด ก็มักจะบาดเจ็บและตาย ชาวบ้านไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร จึงต้องละหมาดฮายัต ขอพรพระเจ้า ให้ลดใจกลุ่มคนดังกล่าวเลิกการกระทำที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว และทำลายทรัพยากรธรรมชาติ

ผู้ว่าฯตรัง สั่งล้อมคอกเฟ้าระวังดูแลพะยูน โลมา และเต่าทะเล หลังพบสัตว์ทะเลถูก เครื่องมือประมงผิดกฎหมาย ตายอย่างต่อเนื่อง

หนังสือพิมพ์มติรายใหม่. <http://www.trangtime.com/index.php/home/42-rokstories/355-2011-04-19-182543?fontstyle=f-smaller>

ผู้สื่อข่าวรายงานจากห้องทำงาน
พวจ.ตรัง ชั้น 2 อาคารศาลา
กลาง จ.ตรัง เมื่อเวลา 11.00น.
วันที่ 19 เม.ย.นายไมตรี อินทุสุต
พวจ.ตรัง และนายสุชิน สุธาชีวะ
ป้องกันจังหวัดตรัง กล่าวถึง
กรณีที่มีข่าวว่าพบพะยูนตายใน
ท้องทะเลตรัง เป็นตัวที่ 3 ใน
รอบปี 2554 ซึ่งได้มีการกล่าว
เรียกร่องหน่วยงานเกี่ยวข้องลง
มาดูแลอย่างจริงจัง แต่จังหวัด
ไม่จริงจังในการแก้ไขปัญหา
เพียงแต่รับปากแต่ไม่ลงมือ
ปฏิบัติเป็น รูปธรรมนั้น

พวจ.ตรัง ได้กล่าวชี้แจงว่า
จังหวัดตรังให้ความสำคัญอย่าง
จริงจังและใส่ใจเรื่องการดูแล
การอนุรักษ์พะยูน โลมาและเต่า
ทะเล เป็นอย่างมากได้มีการ
ประชุมร่วมกันกับภาคเอกชนผู้
แทนประมงพื้นบ้านร่วมกับ
หน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายครั้ง
สิ่งที่จังหวัดตรังได้ดำเนินการไปแล้ว

กำหนดมาตรการแล้ว 6 ด้าน มี
ดังนี้

- (1) ด้านการให้ความรู้แก่เยาวชน
คนรุ่นใหม่ ได้ กำหนดให้มีการ
จัดทำหลักสูตรพะยูนศึกษาเพื่อ
ใช้ในการเรียนการสอนในสถาน
ศึกษา ต่างๆ ในจังหวัด ขณะนี้
อยู่ในช่วงเวลาที่คณะทำงาน
หลักสูตรกำลังดำเนินงานอยู่
- (2) ด้านการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์
ได้จัดให้มีการจัดทำภาพพะยูน
ประกอบคำบรรยายนำไปติดตั้ง
ไว้ที่สนามบินตรัง สถานีรถไฟ
ตรังและสถานีขนส่งจังหวัดตรัง
เพื่อให้ผู้เดินทางทั่วไปทั้งชาวต่าง
จังหวัดรวมทั้งชาวต่างประเทศ
ได้รู้จักและเข้าใจธรรมชาติของ
พะยูน
- (3) การรณรงค์ให้มีการปลูก
หญ้าทะเลซึ่งเป็นอาหารของ
พะยูน ได้เชิญชวนหน่วยงาน
ทั้งภาครัฐ และรัฐวิสาหกิจจาก
ส่วนกลางให้ลงไปทำโครงการ
ร่วมปลูกหลายครั้งแล้ว

(4) ด้านการป้องกัน ได้ร่วมกัน กำหนดให้มีเขตทะเลสำหรับ พะยูนอยู่อาศัย เรียกว่า "บ้าน พะยูน" โดยอยู่ระหว่างการจัดทำหุ่นลอยน้ำเพื่อให้เรือประมง ทั่วไปได้เห็น และได้ทำประชาคม ให้ประชาชนได้ทราบโดย อบต. ที่เกี่ยวข้อง ห้ามมิให้ชาวประมง นำเครื่องมือที่เป็นอันตรายต่อ พะยูน โลมา และเต่าทะเล เข้าไปในเขตบ้านพะยูนด้วย นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งชุด ป้องกันปราบปรามทางทะเล คอยช่วยดูแล โดย มีชาวประมง พื้นบ้านร่วมด้วยช่วยกัน

(5) อีกประการหนึ่งจังหวัดได้มี หนังสือถึงกรมประมงขอให้มีการประกาศขยายเขต ห้ามเรือ ทุกชนิดเข้าไปในรัศมีเขตบ้าน พะยูนแล้ว เพื่อเป็นการป้องกันการลักลอบจับ หรือทำร้าย พะยูน โลมา และเต่าทะเล อีก ทางหนึ่งด้วย ขณะนี้รอคำตอบ จากกรมประมงอยู่

(6) ได้มีการตั้งคณะกรรมการ พิจารณาแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ทางทะเล เพื่อติดตามปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นและจะได้รีบแก้ไขโดย เร่งด่วน

ผวจ.ตรัง กล่าวชี้แจงต่อไปว่า ยังพบการตายของพะยูนอยู่

อย่างต่อเนื่อง เป็นเพราะมีผู้ เห็นแก่ตัวลักลอบนำเครื่องมือ ที่เป็นอันตรายต่อพะยูน โลมา และเต่าทะเล เข้าไปลอบวางในช่วงที่ชุดตรวจการณ์ผ่าน พ้นแล้วหรือช่วงเวลากลางคืน ซึ่งจังหวัด ได้กำชับหน่วยงาน เกี่ยวข้องให้แบ่งพื้นที่และดูแล อย่างจริงจังตลอดเวลา รวมทั้ง ขอความร่วมมือจากพี่น้อง ประชาชนที่อยู่บริเวณใกล้เคียง แหล่งที่อยู่อาศัยของพะยูนต้อง ช่วยกันเป็นหูเป็นตาดูแลด้วย หากทราบหรือพบเห็นเรือต้อง สงสัยให้รีบแจ้งนายอำเภอท้องที่ หรือชุดปราบปรามทางทะเลทันที ซึ่งได้ มีการประชาสัมพันธ์ เบอร์โทรศัพท์ สำหรับการ ติดต่อไว้แล้ว เพื่อเจ้าหน้าที่จะได้รีบออกไปตรวจค้น จับกุม นอกจากนี้ ได้มีการประชุมเพื่อ กำหนดแนวทางปฏิบัติให้ทุก ฝ่ายทราบแล้ว ขณะนี้จังหวัด ได้เร่งรัดหน่วยงานเกี่ยวข้องให้ เร่งรีบจัดทำหุ่นกำหนดบริเวณ เขตบ้านพะยูนให้เสร็จโดยเร็ว รวมทั้งกำชับชุดปราบปรามฯ ให้ วางแผนการทำงานให้ครอบคลุม พื้นที่โดยมีการประสานกับ ชาวบ้านอย่างใกล้ชิด.

ปัจจุบันนี้ระบบนิเวศทะเลและชายฝั่งจังหวัดตรังไม่ได้อุดมสมบูรณ์เหมือนกับในอดีต อันเนื่องมาจากการใช้ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งเพื่อการพัฒนาที่มุ่งเน้นการเติบโตด้านเศรษฐกิจของประเทศตามกระแสโลก ทรัพยากรทะเลและชายฝั่งเป็นส่วนหนึ่งที่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ในกิจกรรมหลากหลายรูปแบบ เช่น การประมง การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ โรงแรม และรีสอร์ท การสร้างท่าเทียบเรือ การสร้างถนน อุทยานกรรมและโรงงานไฟฟ้า รวมทั้งการขยายตัวของแหล่งชุมชน ท้ายที่สุดได้นำมาสู่การลดลงของทรัพยากรสัตว์น้ำ และความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศทะเลและชายฝั่ง และจังหวัดตรังก็กำลังเผชิญกับสถานการณ์เหล่านี้เช่นกัน

เมื่อปี พ.ศ. 2547 พื้นที่ 6 จังหวัดฝั่งทะเลอันดามัน อันได้แก่ ระนอง พังงา ตรัง กระบี่ สตูล และภูเก็ต ของประเทศไทยได้เผชิญกับเหตุการณ์ภัยธรรมชาติที่ร้ายแรง และไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในประเทศไทยนั่นคือสึนามิ ภัยครั้งนั้นไม่เพียงแต่จะสร้างความสูญเสียด้านชีวิต ทรัพย์สิน ที่อยู่อาศัย และงานอาชีพของผู้คนและชุมชนที่อยู่ชายฝั่ง แต่ยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านระบบนิเวศทางทะเลและชายฝั่งขึ้นอีกด้วย สิ่งที่ปรากฏให้เห็นชัดเจนและรวดเร็วทางด้านระบบนิเวศคือการเปลี่ยนแปลงของร่องน้ำในทะเล พื้นที่บางแห่งเกิดการเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่ชายหาดที่ขาวสะอาดกลายเป็นพื้นที่หาดโคลนและพื้นที่หญ้าทะเล รวมทั้งการกัดเซาะชายฝั่งและการทับถมของตะกอนดินที่เพิ่มขึ้น

จังหวัดตรังซึ่งได้ชื่อว่าเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้านทรัพยากรทางทะเลแห่งหนึ่งก็เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เช่นกัน ดังเช่น กรณีการกัดเซาะชายฝั่งหรือกระบวนการเปลี่ยนแปลงตามแนวชายฝั่งทะเลของจังหวัดตรัง แม้ว่าขณะนี้จะยังไม่ตกอยู่ในสถานะที่รุนแรงเหมือนในหลายพื้นที่อื่นๆ

แต่พบว่าเกิดการกัดเซาะเพิ่มขึ้นทุกปี และมีแนวโน้มที่จะมากขึ้นเรื่อยๆ แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นอย่างช้าๆ แต่ก็ยังสามารถสร้างความเสียหายให้กับระบบนิเวศและวิถีชีวิตของชุมชนชายฝั่งได้เช่นกัน ที่เป็นเช่นนี้เพราะชายฝั่งทะเลเป็นพื้นที่รอยต่อระหว่างทะเลกับแผ่นดินจึงมีขอบเขตทั้งส่วนที่อยู่ในทะเลและส่วนที่เป็นแผ่นดิน ประกอบกับชายฝั่งทะเลเป็นพื้นที่ที่มีพลวัต (Dynamic) กล่าวคือมีการเปลี่ยนแปลงง่ายและรวดเร็วทั้งทางด้านรูปร่างและตำแหน่งที่ตั้ง ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากพื้นที่ที่มีความอ่อนไหวง่ายต่อการเปลี่ยนแปลงจากกระบวนการต่างๆ ที่เกิดขึ้นในบริเวณชายฝั่ง เช่น กระแสน้ำ กระแสน้ำขึ้นลง การขึ้นลงของน้ำทะเล และสิ่งมีชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งลมมรสุม ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้คือ ระบบที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ แต่เมื่อมีปัจจัยภายนอกมากกระตุ้นทั้งจากธรรมชาติและการกระทำของมนุษย์ ก็ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรวดเร็วยิ่งขึ้น

สิทธิชุมชน : กุณสัณคมด้วเด็บ

หน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคประชาชน และองค์กรท้องถิ่นในจังหวัดตรังตระหนักถึงสถานการณ์ดังกล่าว ได้มีการดำเนินการฟื้นฟูระบบนิเวศทะเลและชายฝั่งจังหวัดตรัง ด้วยมาตรการที่หลากหลายตามแนวทางปฏิบัติ และภารกิจความรับผิดชอบของแต่ละหน่วยงานที่ได้รับมอบหมาย ทั้งการใช้มาตรการอนุรักษ์โดยกฎหมาย เช่น การประกาศพื้นที่อุทยานแห่งชาติ การประกาศพื้นที่ป่าสงวน เป็นต้น วิธีการนี้เป็นมาตรการที่สามารถกระทำได้อย่างกว้างขวางและรวดเร็ว แต่ท้ายที่สุดแล้วไม่ส่งผลในทางปฏิบัติ อีกทั้งยังนำมาซึ่งความขัดแย้งกับชุมชนในหลายพื้นที่ และไม่สามารถสร้างรูปธรรมความร่วมมือระหว่างภาคประชาชนและหน่วยงานราชการจนนำไปสู่การ

อนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลง ลดความขัดแย้ง และนำสู่การฟื้นฟูความ หลากหลายทางทรัพยากรทะเลและชายฝั่งอย่างมีนัยยะ สำคัญ

นายอะเหรีน พระคง หรือ บังเร็น ประธานชมรมประมงพื้นบ้าน จังหวัดตรังได้ให้ข้อมูลว่า “ที่ผ่านมากการทำงานของภาครัฐ ้เป็นการทำงานในเชิงโครงสร้างเป็นส่วนใหญ่ ทำให้การแก้ไข ปัญหาไม่ตรงกับความเป็นจริง ขณะเดียวกันไม่ได้สร้าง กระบวนการให้ประชาชนได้มีส่วนร่วม มีแต่จะเป็นลักษณะ ของต่างคนต่างทำงาน ชาวบ้านอนุรักษ์ไป (กรม)ประมงก็ ปล่อยปลาไป (กรม)ป่าไม้ก็ห้ามตัดไม้ อุทยาน(แห่งชาติหาด เจ้าใหม่) ก็ประกาศเขตกันคนออกจากหมู่บ้าน สิ่งที่รัฐทำมีแต่ จะกีดกันประชาชน ภาพการทำงานร่วมกันระหว่างรัฐและ ประชาชนในจังหวัดจึงไม่มี หรือมีก็เป็นแบบจำใจต้องเชิญ ชาวบ้านเข้าร่วม”

วิไลรัตน์ หาดเด็น หรือ พี่ยา สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์บ้านน้ำราบ “ไม่ว่าเราหรือรัฐต่างก็ทำงานอนุรักษ์ทะเลเหมือนกัน แต่ว่า แนวทางการทำงานก็เป็นของใครของมัน ไม่เคยได้เห็นว่าจะมา คุยกันได้ ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่าเราไม่ได้มีเวทีคุยกัน หรือพอมี เวทีคุยกันก็ไม่ได้เปิดใจที่รับฟังความเหมือนหรือความต่างของ แต่ละคน ทำให้ความขัดแย้งเกิดขึ้นบ่อยครั้ง”

สำหรับในส่วนของภาคประชาชนและภาคประชาสังคม ได้ พยายามสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรทะเล และชายฝั่งตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2540 จนถึงปัจจุบัน โดยยึดหลักการ “สิทธิชุมชน” และ “การกระจายอำนาจ” เป็นฐานคิดในการ ทำงาน โดยเฉพาะที่จังหวัดตรังมีกระบวนการทำงานของภาค ประชาชนเพื่อฟื้นฟู อนุรักษ์ และพิทักษ์ทรัพยากรทะเลและ ชายฝั่งอย่างเป็นรูปธรรมมาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลากว่า 20 ปี

แล้ว มีกลุ่มที่ทำงานด้านนี้ เช่น ชมรมชาวประมงพื้นบ้าน จังหวัดตรัง สมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ โดยทำงานร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ เช่น สมาคมหยาดฝน มูลนิธิอันดามัน เป็นต้น กิจกรรมต่างๆ ได้ถูกพัฒนาขึ้นอย่างหลากหลาย เช่น สวัสดิการชุมชน/กลุ่มออมทรัพย์ การทำปะการังเทียม การปล่อยพันธุ์สัตว์ การจัดทำเขตอนุรักษ์พืชพันธุ์สัตว์น้ำ การขยายเขตทะเลจาก 3,000 เมตร (3 กิโลเมตร) เป็น 5,400 เมตร (3 ไมล์ทะเล) การห้ามใช้เครื่องมืออวนลาก อวนรุนจับสัตว์น้ำ การจัดตั้งเขตป่าชายเลนชุมชน การเพาะเลี้ยงชายฝั่ง การพัฒนาเครือข่ายภาคประชาชน เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้จัดเป็นองค์ประกอบย่อยที่จะนำไปสู่เป้าหมายหลัก คือ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง ทรัพยากรอันเป็นฐานอาหารและฐานอาชีพอันสำคัญของชาวประมงพื้นบ้าน และชุมชนชายฝั่ง โดยหัวใจหลักในการขับเคลื่อนการทำงานของภาคประชาชนคือ ความเชื่อและเคารพในสิทธิดั้งเดิมที่มีอยู่ของชุมชน หรือ “สิทธิชุมชน” นั้นเอง

ภายใต้พลวัตความเปลี่ยนแปลงด้านการเมืองและการปกครองของประเทศภายหลังรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 ได้กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการบริหารท้องถิ่นมากขึ้น และสามารถกำหนดนโยบาย การปกครอง การบริหารองค์กร การบริหารงานบุคคล การเงิน และการคลัง และมีอำนาจหน้าที่ของตนเองโดยเฉพาะ และกำหนดให้การกำกับดูแลองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องทำเท่าที่จำเป็น และต้องเป็นไปเพื่อการคุ้มครองประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นหรือประโยชน์ของประเทศเป็นส่วนรวม และรัฐธรรมนูญยังได้กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่ความรับผิดชอบกว้างขวางกว่าเดิมหลายประการ เช่น กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่บำรุงรักษา ศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมอันดี

ของท้องถิ่น ทั้งมีสิทธิจัดการศึกษาอบรมวิชาชีพที่มีความเหมาะสมกับท้องถิ่นโดยให้เป็นไปตามความต้องการและความเหมาะสมของท้องถิ่นนั้น รวมไปถึงการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นอีกด้วย

สิทธิชุมชน...การกระจายอำนาจ

และการจัดการทรัพยากร

การจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่งจังหวัดตรังที่ผ่านมามีภาครัฐและภาคประชาชนเป็นคนกลุ่มหลักที่มีบทบาทชัดเจน แต่เมื่อมีการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงเริ่มให้ความสำคัญกับเรื่องนี้เพิ่มขึ้น เนื่องจากความรับผิดชอบส่วนหนึ่งได้ถูกถ่ายโอนมาสู่ท้องถิ่น อย่างไรก็ตามการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นส่วนใหญ่คงให้ความสำคัญกับเรื่องงานสาธารณสุขปโภคและงานสาธารณสุขเป็นสำคัญ งานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกให้ความสำคัญในระดับที่รองลงมา เมื่อการเปลี่ยนผ่านด้านการจัดการและบริหารองค์กรผ่านไปช่วงระยะเวลาหนึ่ง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหลายองค์กรเริ่มเข้ามามีบทบาทในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น โดยเฉพาะกรณีของ “ท่าศาลาโมเดล” ที่สร้างรูปธรรมและชี้ให้เห็นบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการเข้ามาบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งได้ชัดเจน จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ช่วยกระตุ้นเตือนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหันมาให้ความสนใจทำงานการจัดการทะเลและชายฝั่งมากขึ้น

แต่เดิมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีพื้นที่ติดกับชายฝั่งและทะเล มีความล็งเลในบทบาทและหน้าที่ความรับผิดชอบของตนเอง เนื่องจากที่ผ่านมามีพื้นที่ชายฝั่งและทะเลส่วนใหญ่ของจังหวัดจะอยู่ภายใต้การดูแลและจัดการอย่างต่อเนื่องจากหน่วยงาน

ของรัฐส่วนกลาง ทั้งกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช กรมประมง กรมเจ้าท่า และกรมทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง ประกอบกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นส่วนใหญ่ยังคงมีความลังเลเกี่ยวกับขอบเขตพื้นที่ชายฝั่งและทะเลที่จะต้องรับผิดชอบ ด้วยเหตุผลว่าพื้นที่ชายฝั่งและทะเลไม่มีสัญลักษณ์ที่บ่งบอกการแบ่งเขตพื้นที่ที่ชัดเจนเหมือนกับแผ่นดิน

เมื่อประมวลภาพรวมของจังหวัดตรังเชื่อมโยงเข้ากับภาพรวมระดับประเทศพบว่า สาเหตุที่ทำให้มาตรการ นโยบาย และแผนงานต่างๆ ที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของหลายภาคส่วนไม่สามารถเป็นรูป และอนุรักษ์ทรัพยากรเหล่านี้ได้อย่างยั่งยืนได้นั้น มีสาเหตุมาจากกระบวนการทำงานของทุกฝ่ายเป็นแบบแยกส่วน แม้จะมีการประสานความร่วมมือกันระหว่างภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องแต่ก็ไม่ได้มีการกำหนดเป้าหมาย หรือ ความฝันที่อยากจะให้เกิดขึ้นในอนาคตร่วมกัน รวมทั้งไม่ได้มีการกำหนดบทบาท แนวทางการทำงาน ภารกิจ และหน้าที่ร่วมกัน สิ่งที่เกิดขึ้นคือการทำงานที่ซ้ำซ้อนในระดับพื้นที่ ความขัดแย้งระหว่างภาคส่วนต่างๆ และการสูญเสียเปล่าของทรัพยากรทางการเงินและบุคลากร ยิ่งไปกว่านั้นปัญหานี้ยังถูกตอกย้ำด้วยการขาดการบูรณาการระหว่างนโยบายของประเทศกับการดำเนินงานในระดับท้องถิ่น บางพื้นที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับชุมชน และท้องถิ่น หรือไม่มีการกระจายอำนาจให้ชุมชนและท้องถิ่นในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ขณะที่ท้องถิ่นเองก็ไม่ชัดเจนในบทบาทของตนเอง ด้วยเหตุนี้การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่เกิดจากความร่วมมือกันของทุกฝ่ายจึงยังไม่เกิดขึ้นอย่างแท้จริง ประกอบกับการทำงานที่ผ่านมามีหน่วยงานใดรับผิดชอบเป็นเจ้าภาพหลักเรื่องการจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่งได้ภายในหน่วยงานหรือองค์กรเดียว ทำยที่สุดการทำงานด้านฟื้นฟู อนุรักษ์ และพิทักษ์

ทรัพยากรทะเลและชายฝั่งจึงเป็นไปในลักษณะต่างคนต่างทำ ขาดการวิเคราะห์และบูรณาการงานร่วมกัน รวมทั้งไม่มอง การแก้ไขปัญหาในเชิงพื้นที่ คือ ระบบนิเวศทะเลและชายฝั่ง แต่มองเป็นความรับผิดชอบตามภารกิจและพื้นที่เชิงการ ปกครองเป็นหลัก

อย่างไรก็ตามท่ามกลางปัญหาย่อมมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น จุดพลิกผันของความร่วมมือในจังหวัดตรังเกิดขึ้นหลังจาก เหตุการณ์สึนามิ ที่ทำให้ชุมชนชายฝั่ง 4 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านน้ำราบ บ้านฉางกลาง บ้านควนตั่งกู และบ้านเกาะมุกด์ เห็นถึงความ สำคัญในการจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่งร่วมกัน โดย จัดทำแนวเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสี่หมู่บ้านจังหวัด ตรัง หรือ “เขตทะเลบ้าน” มีการตั้งกฎกติการ่วมกันที่จะรักษา ทะเลและใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า จะไม่ทำการประมงด้วย เครื่องมือประมงทำลายล้างพันธุ์สัตว์น้ำ

นายหลงเฟียะ บางลึก หรือบังเดียร์ ประธานกลุ่มประมงพื้นบ้าน บ้านน้ำราบ เล่าว่า “ในหมู่บ้านมีการรวมตัวกันอยู่แล้วในนาม กลุ่มมอมทรัพย์บ้านน้ำราบ โดยกลุ่มตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2543 ช่วงนั้นมีปัญหาเรื่องการใช้เครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมาย ทั้ง ระเบิด ยาเบื่อ อวนรุน ป่าชายเลนก็มีการลักลอบตัดเยอะมาก ทรัพยากรลดลงเยอะ พอหลังสึนามิเกิด เครื่องมือผิดกฎหมาย ก็ลดลงเพราะเสียหายเยอะ แต่ที่ไม่นานก็เริ่มกลับมา ตอนนั้น ผมมองไปในท้องทะเล เห็นว่าพี่น้องเราส่วนใหญ่แถวนี้ทำ ประมงเป็นหลัก ทั้งไซปูม้า อวนปู แล้วผมก็เห็นว่า หากปล่อย ให้ใช้เครื่องมือบางประเภท เช่น เบ็ดราไว (เบ็ดราว) แม้จะไม่ ผิดกฎหมายแต่ทำลายสัตว์หายาก เช่น พะยูน เต่าทะเล หรือ อวนที่มีตาอวนต่ำกว่า 2 นิ้ว ก็ทำให้ลูกปูลูกปลาติดอวนไปด้วย ไม่มีโอกาสเติบโต รวมถึงการดำหอยโดยใช้เครื่องมือทำให้ หายใจใต้น้ำได้จึงเก็บกวาดสัตว์น้ำไปหมด ในขณะที่ชาวบ้านใช้

เพียงมือเปล่า หากปล่อยให้จับให้ทำไปเรื่อยๆ โดยเราก็ไม่ได้ดูแลป้องกัน ต่อไปสัตว์น้ำก็ต้องลดลงมากกว่านี้ จะยิ่งทำให้พี่น้องประมงพื้นบ้านเราทำมาหากินยากขึ้น ผมเลยปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างแกนนำและพี่เลี้ยง (เจ้าหน้าที่ของมูลนิธิอันดามัน) ก่อนที่จะมีการปรึกษาหารือกับแกนนำในระดับหมู่บ้านอีก 3 บ้านคือ บ้านฉางกลาง บ้านควนตุงกู บ้านเกาะมุกด์ ให้มาร่วมทำเขตอนุรักษ์กัน เพราะว่าทั้งสี่หมู่บ้านหากินอยู่ในพื้นที่เดียวกัน เริ่มทำกันเมื่อปี พ.ศ. 2550 กว่าจะได้เขตเลเส่บ้าน ใช้เวลาตั้ง 9 เดือน หลังจากทำเขตเลเส่บ้านแล้วเราพบว่าชาวบ้านจับปูได้มากขึ้น มีรายได้ดีขึ้นมาก บ้างวันได้เงินจากการขายปูมากกว่า 2,000 บาท การทำเขตเลสี่บ้านขึ้นมาเป็นกติกาชุมชน นอกจากจะสร้างความตระหนักให้คนได้เข้าใจและหันมาจัดการทรัพยากรที่เป็นของส่วนรวมร่วมกันแล้วยังได้เห็นถึงความร่วมมือของหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน ในการทำงานร่วมกันด้วย”

นอกจากนี้บ้านน้ำราบได้มีการจัดการป่าชายเลนชุมชนที่มีเนื้อที่ประมาณ 3,200 ไร่ ขึ้น โดยได้ดำเนินการอย่างจริงจังหลังจากเกิดสึนามิ เนื่องจากชาวบ้านเห็นถึงคุณประโยชน์ของป่าชายเลนในการช่วยป้องกันความเสียหายให้กับบ้านเรือนและเรือประมงที่จอดอยู่ในคลอง ป่าชายเลนชุมชนบ้านน้ำราบแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ เขตอภัยทาน เขตป่าศึกษา เขตป่ากันคลื่นกันลม และเขตป่าใช้สอย

นายอะเหรีน พระคง ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า “เขตเลสี่บ้าน มีพื้นที่ที่เป็นทะเลราว 27,000 ไร่ คือ มีกฎ กติกาและข้อตกลงในการใช้ทะเล แต่เราเพียงคนเดียวคงดูแลจัดการทะเลได้ไม่ทั้งหมด เราตั้งชุดปฏิบัติการเฉพาะกิจรักษาทะเล (ฉก.) หรือชุด “ฉก.ทางทะเล” ขึ้นมาช่วยทำหน้าที่รักษาทะเลกับทางกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง โดยหน้าที่หลักของชุด ฉก. คือ

การเผื่อระวางการใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมาย ซึ่งการทำหน้าที่นี้ช่วยแบ่งเบาภาระของหน่วยงานภาครัฐได้ และได้ทำหน้าที่คนทะเลในการดูแลรักษาทรัพยากรร่วมกับหน่วยงานด้วย ”

รูปธรรมการจัดการทะเลของ “เขตเลเส่บ้าน” เป็นจุดเริ่มต้นที่นอกจากจะทำให้ชุมชนจัดการทะเลรวมกันแล้ว ยังทำให้เกิดการประสานงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐและชุมชนอย่างต่อเนื่อง จากจุดเริ่มต้นนี้ได้มีการขยายแนวคิดไปสู่การจัดการทะเลตรัง ทั้งระบบนิเวศ

นายอะเหิร์น พระคง หรือ บังเร็น ได้สะท้อนวิธีคิดในกระบวนการทำงานไว้เป็นอย่างดีว่า “เราทำงานทะเลเหมือนกัน เราเป็นพี่น้องเป็นญาติกันมา หลังสิ้นนามิเราพบว่าเครื่องมือประมงได้ถูกทำลายไปเยอะ ทั้งเครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมายด้วย จึงเป็นโอกาสที่ดีที่เราจะมาคุยเรื่องการจัดทำเขตอนุรักษ์กัน เขตเลเส่บ้านจึงเกิดขึ้นหลังจากนั้น แต่ว่าก่อนที่จะเกิดขึ้นก็จะต้องมีกระบวนการปรึกษาหรือพูดคุยกันหลายครั้ง ทั้งภายในชุมชนกันเอง ต่างชุมชน และหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง กระบวนการเหล่านี้ทำให้เราได้มาซึ่งเขตเลเส่บ้าน เราได้ทยอยออกมาสู่การจัดการทั้งระบบนิเวศ เพราะต้องการให้พื้นที่อนุรักษ์ได้ครอบคลุมทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ คือ พะยูง เต่าทะเล กล้วยทะเล ป่าชายเลน รวมทั้งเป็นการสร้างหลักประกันด้านอาชีพของชุมชนประมงพื้นบ้านด้วย กระบวนการปรึกษาหารือระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่และต่างพื้นที่เป็นเครื่องมือสำคัญ เพราะนอกจากจะสร้างความเข้าใจ สร้างความตระหนักให้กับคนที่เกี่ยวข้องแล้ว ยังทำให้เราเห็นเป้าหมายของการทำงานร่วมกันได้ ทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคประชาชน และองค์กรท้องถิ่น อีกทั้งยังเป็นการสร้างงานบนฐานความต้องการของทุกฝ่ายเพื่อให้เกิดกลไกการทำงานที่ยั่งยืนในพื้นที่”

การจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง เชิงระบบนิเวศอย่างบูรณาการ

ด้วยระบบนิเวศที่เชื่อมโยงถึงกันทั้งทะเล ทำให้การจัดการทะเลเฉพาะหน้าบ้านตนเองนั้นไม่เพียงพอ เพราะสัตว์น้ำมีการเคลื่อนย้ายไปมา อีกทั้งการจัดการทรัพยากรจะต้องดูความเชื่อมโยงกันทั้งระบบนิเวศ ดังนั้นจึงได้มีการขยายความร่วมมือไปสู่การทำงานในระดับตำบลจึงเป็นก้าวต่อไป กระบวนการปรึกษาหารือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงเริ่มต้นขึ้นที่ตำบลเกาะลิบง เพราะเกาะลิบงเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีหญ้าทะเล มีป่าโกงกาง เป็นแหล่งอาศัยของเต่าทะเลและพะยูนฝูงใหญ่ของจังหวัด ดังนั้นการเริ่มต้นจากพื้นที่ที่มีสัตว์อันเป็นสัญลักษณ์สำคัญของจังหวัด จะเป็นยุทธศาสตร์สำคัญของการทำงานรักษาทะเลตรังในครั้งนี้

ฐานคิด กระบวนการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นตามหลักการดำเนิน โครงการการมีส่วนร่วมและบูรณาการการจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่งบนฐานระบบนิเวศ ที่อยู่บนฐานการจัดการระบบนิเวศ 5 ฐาน คือ

- 1. ฐานการมีส่วนร่วมและการบูรณาการการจัดการเชิงระบบนิเวศ** เป็นการจัดการบนแนวคิดที่มองทุกสิ่งเชื่อมโยงกัน ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ทางกายภาพ สังคมและชีวภาพ โดยใช้ระบบนิเวศเป็นพื้นฐานในการจัดการ และให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง
- 2. ฐานหลักการร่วมด้านสิทธิมนุษยชน** ซึ่งหมายถึงความรวมถึง “สิทธิชุมชน” ที่สะท้อนถึงความ เป็นประชาธิปไตยในลักษณะที่เป็นข้อตกลงร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากร ซึ่งมีลักษณะเฉพาะไปตามทรัพยากรแต่ละประเภท ด้วยเหตุนี้สิทธิชุมชนจึงมีความหลากหลายและยืดหยุ่นสูง เพราะกฎเกณฑ์ของชุมชนจะปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขปัจจัยที่มากกระทบ สิทธิชุมชน

ยังก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน การตรวจสอบถ่วงดุล การเปลี่ยนแปลงและการเจรจาต่อรองอย่างต่อเนื่อง ระหว่าง สมาชิกภายในชุมชนเอง และระหว่างชุมชนกับอำนาจภายนอก

3. ฐานแนวคิดและหลักการส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย ในสังคมไทยนั้นพบว่า หญิงและชายมีความแตกต่างกันในระดับของการเข้าถึงข้อมูล การมีส่วนร่วมและการตัดสินใจ ดังนั้น การสร้างความเท่าเทียมกันในเรื่องดังกล่าวจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ

4. ฐานคิดการมีส่วนร่วมของทุกภาคี มีเป้าหมายเพื่อสร้าง การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ได้ร่วมกันปรึกษาหารือ กำหนด วิธีการแก้ไขปัญหา และการวิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือ การวิเคราะห์ทุกภาคีเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อค้นหาแนวทาง ความร่วมมือในการพัฒนาและการจัดการปัญหาาร่วมกันภายใต้ศักยภาพและความสามารถที่แต่ละกลุ่มมีอยู่

5. ฐานการจัดการบนพื้นฐานข้อมูลและองค์ความรู้ ข้อมูล เป็นพื้นฐานสำคัญในการดำเนินโครงการ โดยข้อมูลที่ได้มาจาก แหล่งข้อมูลทั้งภายในและภายนอกองค์กร และข้อมูลจากการ ศึกษา จะถูกนำมาใช้ในการวางแผนงาน การดำเนินโครงการ การตัดสินใจ และการเผยแพร่สู่สาธารณะเพื่อการขยายผล เป้าหมายและประเด็นงานของโครงการ

เป้าหมายสำคัญของโครงการคือ

การจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่งที่เชื่อมโยงเข้ากับ ความมั่นคงด้านอาหารและความมั่นคงด้านอาชีพของชุมชนชายฝั่ง รวมทั้งการสร้างความตระหนัก การป้องกัน และการตั้งรับ ปรับตัวจากภัยธรรมชาติ ความแปรปรวนของภูมิอากาศ และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในอนาคต

ประเด็นงานหลักของโครงการคือ

1. ทำแผนการจัดการระบบนิเวศชายฝั่ง และแผนรับมือกับ

ภัยพิบัติและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโดยชุมชน
เป็นฐาน

2. บูรณาการแผนการจัดการระบบนิเวศชายฝั่งและแผนรับมือ
กับภัยพิบัติและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโดยชุมชน
เป็นฐานเข้าสู่แผนงานในระดับท้องถิ่น
3. พัฒนา อนุรักษ์ และปกป้องระบบนิเวศชายฝั่งที่นำไปสู่การ
สร้างความมั่นคงด้านอาหารและอาชีพของชุมชนชายฝั่ง รวม
ทั้งการตั้งรับกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ
4. การปรับเปลี่ยนกฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการ
จัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง การจัดการภัยพิบัติและ
การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

เมื่อตั้งเป้าทำงานบนฐานระบบนิเวศ การจะมองพื้นที่ทะเล
และชายฝั่งแบบเส้นแบ่งตามการปกครองเป็นไปไม่ได้
เนื่องจากผู้ใช้ประโยชน์จากทะเลและชายฝั่งบริเวณเกาะลิบง
นั้นมาจากชุมชนในหลายพื้นที่ โดยเฉพาะพื้นที่ตำบลบางลึก
และตำบลนาเกลือที่มีพื้นที่ทางทะเลและชายฝั่งติดต่อกัน เพื่อ
ให้เกิดการจัดการที่มีประสิทธิภาพและส่งผลในทางปฏิบัติ
กระบวนการปรึกษาหารือร่วมกับอีกสองตำบลจึงเกิดขึ้น

นายชูศักดิ์ ชุมคง นายก อบต.เกาะลิบง กล่าวในเวทีสรุปบท
เรียนเรื่องการจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่งแบบบูรณา
การบนฐานระบบนิเวศโดยภาคีที่หลากหลาย ในงานสัมมนา
ชายฝั่งทะเลไทย ในทศวรรษใหม่ที่ยั่งยืน วันที่ 23 - 24
สิงหาคม พ.ศ. 2554 ณ โรงแรมสยามธานี จ.สุราษฎร์ธานี ถึง
กระบวนการทำงานในพื้นที่ว่า “จุดเริ่มต้นของงานคือเราเห็น
ว่าเกาะลิบงมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางทะเลและ
ชายฝั่ง แต่ว่าเริ่มที่จะเสื่อมโทรมลง เมื่อทางมูลนิธิอานามัน
เข้ามาปรึกษาหารือเรื่องการทำเขตอนุรักษ์ เราเห็นว่าเป็นสิ่งที่
ส่งผลประโยชน์กับพี่น้องและชุมชนชายฝั่งมาก จึงเห็นว่าควร

ที่จะดำเนินการ แต่ขณะเดียวกัน พื้นที่ทะเลมันเชื่อมกันระหว่าง ตำบลนาเกลือและตำบลบางลึก หากจะทำงานให้เกิดผลจริงๆ เราต้องเชิญให้ทั้งสองตำบลเข้าร่วมด้วย เพราะมันจะเกี่ยวข้องกับเรื่องงบประมาณในการจัดการ เพราะเพียงพอ. บางลึกคงไม่มีงบประมาณเพียงพอที่จะดูและทะเลทั้งอ่าวกันตั้ง แต่หากเชิญอีกสองอบต. ที่มีระบบนิเวศเชื่อมต่อมาร่วมทำงาน ร่วมวางแผนกันตั้งแต่เริ่มน่าจะทำให้เกิดเขตอนุรักษ์ในอ่าวตรังได้จริง และคิดว่าน่าจะมีความชัดเจนในการแก้ปัญหาเรื่องความเสื่อมโทรมของทะเลได้จริง”

การให้คุณค่ากับทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง เป็นการรู้และเข้าใจถึงความสำคัญ และความพันธ์ของระบบนิเวศที่มีความเชื่อมโยงกันกับระบบนิเวศด้วยตนเอง และที่ส่งผลต่อฐานอาหารและฐานอาชีพของชุมชนชายฝั่ง รวมถึงรูปแบบการพึ่งพาทรัพยากรของชุมชนชายฝั่งและคนกลุ่มต่างๆ

การพูดคุยกับองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง เริ่มต้นขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2552 โดยมูลนิธิอันดามันร่วมกับมูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เข้าปรึกษาหารือกับทางนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงถึงแนวทางการจัดทำเขตอนุรักษ์ในพื้นที่ตำบลเกาะลิบง จากการปรึกษาหารือทำให้พบว่า การจัดการทะเลในตำบลเกาะลิบงจะต้องทำงานร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลบางลึก และองค์การบริหารส่วนตำบลนาเกลือด้วย เพราะทั้งสามตำบลมีพื้นที่ติดต่อเป็นระบบนิเวศเดียวกัน แม้ว่าตำบลบางลึกจะไม่มีพื้นที่ทะเล แต่ก็มีหมู่บ้านที่ทำหน้าที่รักษาทะเลมานาน เช่น บ้านน้ำราบ ขณะที่ตำบล

เกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เป็นเกาะที่ใหญ่ที่สุดใน อำเภอกันตัง มีลักษณะคล้ายกับรูปสามเหลี่ยม ที่มีฐานเป็น รูปแนวยาวไปทางทิศเหนือจรดใต้ และด้านทั้งสองจะค่อยๆ ครอบคลุมเข้าหากันทางทิศตะวันออก สภาพพื้นที่บนเกาะลิบง นั้นทางทิศตะวันตกจะเป็นภูเขาซึ่งทอดตัวขวางเกาะไปใน แนวทิศเหนือจรดใต้ ถัดจากนั้นแผ่นดินจะค่อยๆ ลาดเอียง ลงมาทางทิศตะวันออกจนกระทั่งเป็นที่ราบก่อนจะถึง ชายทะเล อาณาเขตทะเลของตำบลเกาะลิบงเชื่อมต่อกับ ตำบลบางสัก ตำบลนาเกลือ และตำบลเกาะสุกร ต่อเนื่อง ไปทางเหนือมีพื้นที่ทะเลติดต่อกับจังหวัดกระบี่

เกาะลิบงมีพื้นที่ประมาณ 25,000 ไร่ ได้ถูกประกาศเป็นเขต ห้ามล่าสัตว์ป่าหมู่เกาะลิบง บนเกาะจะเป็นแหล่งรวมของนก หลายชนิด รอบเกาะมีแหลมและหาดหลายแห่ง เช่น หาดตูป แหลมจุไทย แหลมทวด แหลมโต๊ะชัย เป็นต้น ที่สำคัญคือ เกาะลิบงได้ชื่อว่าเป็นแหล่งหญ้าทะเลที่สำคัญของจังหวัด ตรัง เพราะมีพื้นที่หญ้าทะเลกว่า 12,000 ไร่ ซึ่งมีความ สมบูรณ์และมีจำนวนชนิดของหญ้าทะเลมากถึง 12 ชนิด ดังนั้นพื้นที่บริเวณนี้จึงมีการพบเห็นพะยูนอยู่บ่อยครั้ง และที่สำคัญคือบริเวณเกาะลิบงยังเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อน และที่อยู่อาศัยหากินของสัตว์น้ำในระบบนิเวศชายฝั่ง เช่น ปลิงทะเล หอยชักตีน หอยกะพง ฯลฯ ด้วยความอุดมสมบูรณ์ ของทรัพยากรสัตว์น้ำเช่นนี้ จึงทำให้บนเกาะมีชุมชนชายฝั่ง ที่เป็นหมู่บ้านประมงหลายหมู่บ้าน

ปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นในเกาะลิบงและทะเลรอบๆ คือ ความ เสื่อมโทรมของทรัพยากรไม่ว่าจะเป็นหญ้าทะเล ป่าชายเลน และพื้นที่ชายหาด สิ่งเหล่านี้ส่งผลอย่างยิ่งต่อการประกอบ อาชีพประมงชายฝั่ง และการท่องเที่ยวในพื้นที่ อีกทั้ง เกาะลิบงเป็นอีกหนึ่งพื้นที่ที่ประสบภัยพิบัติลิลาไม และ ภัยจากมรสุมต่างๆ หลายครั้ง

นาเกลือมีพื้นที่ทะเลติดต่อกันกับเกาะลิบง และชุมชนชายฝั่ง
ในตำบลนาเกลือก็มาทำการประมงในพื้นที่ทะเลเกาะลิบงเช่นกัน
ดังนั้นจึงเห็นควรที่จะต้องเชิญทั้งสองตำบลมาปรึกษาหารือ
เรื่องการจัดทำเขตอนุรักษ์ร่วมกัน

การวิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและภาคีที่หลากหลาย
ในพื้นที่ เริ่มต้นโดยการวิเคราะห์สถานการณ์
พื้นที่ วิเคราะห์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ให้ได้ข้อมูลว่า
“ใคร? ทำอะไร? ที่ไหน? อย่างไร? เมื่อไหร่?
ผลเป็นอย่างไร? แผนอนาคตคืออะไร และเป้าหมาย
สูงสุดคืออะไร?” จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาใช้สำหรับ
วางแผนการทำงาน กระบวนการทำงาน ประเด็นงาน
การประสานงาน และการบริหารกลุ่มคนที่
หลากหลายเพื่อนำมาสู่การทำงานร่วมกันในพื้นที่

การพูดคุยได้มีการขยายความร่วมมือไปสู่หน่วยงานต่างๆ ที่
เกี่ยวข้องในพื้นที่ เช่น ศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและ
ชายฝั่งที่ 6 สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 31 สำนักงาน
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดตรัง ประมง
จังหวัดตรัง ประมงอำเภอกันตัง เป็นต้น จนกระทั่ง การพูด
คุยถูกยกระดับไปสู่การปรึกษาหารือในระดับอำเภอ มีการ
เชิญนายอำเภอกันตัง (นายสนิท ศรีวิหค) เข้ามาร่วมปรึกษา
หารือและทำายที่สุดได้ยกระดับไปสู่ความร่วมมือในระดับ
จังหวัดโดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดตรัง (นายไมตรี อินทุสุต)
ให้การสนับสนุน และมีการจัดตั้ง “คณะกรรมการบริหาร
จัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง จังหวัดตรัง” ขึ้นโดยมี
ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน มีองค์ประกอบของบุคคลที่

ได้รับการแต่งตั้งมาจากทุกภาคส่วนทั้งหน่วยงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาสังคม องค์กรชุมชน ภาคธุรกิจ สถาบันวิชาการ และองค์กรพัฒนาเอกชน มีอำนาจหน้าที่สำคัญคือ จัดทำแผนและนโยบายการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งจังหวัดตรัง ประสานปฏิบัติงานตามแผน โดยการมีส่วนร่วมของภาคีที่เกี่ยวข้อง จัดทำเขตคุ้มครองระบบนิเวศและหลักเกณฑ์การใช้ประโยชน์พื้นที่ชายฝั่งทะเลอย่างสมดุลและยั่งยืน ส่งเสริมให้มีคณะทำงานด้านการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ระดับอำเภอ/ท้องถิ่น และสนับสนุนกลไกการจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่งของคณะทำงาน

การพัฒนาภาวการณ์ระหว่างภาคี เป็นการสร้างระบบที่ยั่งยืนของการกำารร่วมกันระหว่างคณะบุคคลที่มาจากหลากหลายภาคส่วน และกลไกดังกล่าวควรจะสามารถเป็นตัวแกนของการตัดสินใจในระดับต่างๆ ได้ และเชื่อมั่นในการกำารบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชนและสิทธิชุมชน

นายไมตรี อินทุสุต ผู้ว่าราชการจังหวัดตรังได้ให้ความเห็นระหว่างการประชุมหารือร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้องในโครงการการมีส่วนร่วมและบูรณาการการจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่งบนฐานระบบนิเวศ ในการทำงานจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในจังหวัดตรังว่า “พื้นที่เป็นฐาน ชุมชนเป็นทุน รวมพลังทุกภาคส่วน และบูรณาการงานร่วมกันนั้นคือ ใช้ระบบนิเวศทะเลเป็นพื้นฐานการทำงาน ใช้ชุมชนเป็น

เจ้าของ และหน่วยงานต่างๆ ไม่ว่าจะ เป็นภาครัฐ ท้องถิ่น เอกชน และภาคประชาสังคม เป็นภาคีร่วมพัฒนาสนับสนุน การทำงานของชุมชน และจะต้องไม่ลืมที่จะการบูรณาการ กระบวนการ บุคลากร แผนงาน และงบประมาณของหน่วยงาน สนับสนุน มุ่งสู่การแก้ไขปัญหาแบบองค์รวม โดยมีกลุ่มคน และพื้นที่เป้าหมายที่ชัดเจน การที่จะต้องให้ชุมชนเป็นหลัก เป็นเจ้าของเพราะว่าหากเป็นข้าราชการอย่างไรก็ไม่ได้อยู่ใน พื้นที่นานจะต้องย้ายไปทำงานที่อื่นตามคำสั่ง แต่ชุมชนเป็น คนที่อยู่ในพื้นที่และน้อยนักที่จะย้ายไปไหน ดังนั้นเขาเหล่านี้ จะเป็นพลังสำคัญในการจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง และการทำงานกับชุมชนนั้นจะต้องมีความชัดเจน กระชับ ไม่ต้องสวดยหรุแต่ให้ตรงกับความต้องการของเขา คือ กระชับ พื้นที่ กระชับการสื่อสาร กระชับการสั่งการ และกระชับการ จัดการ ไม่เช่นนั้นชุมชนจะร่วมมือกับเรา”

นายสนิท ศรีวิหค นายอำเภอกันตัง กล่าวในการปรึกษาหารือ ร่วมกันระหว่างภาคีในโครงการการมีส่วนร่วมและบูรณาการ การจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่งบนฐานระบบนิเวศ ว่า “การทำงานร่วมกันที่ผ่านมานั้นเราจะต้องไม่คิดว่า พวกมึง พวกกู แต่จะต้องปรับมุมมองใหม่เป็น ไม่มีพวกมึง ไม่มีพวกกู แต่มีพวกเรา ไม่เช่นนั้นแล้วงานที่ทำอยู่คงไม่มีความก้าวหน้า และเห็นผลอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน”

นายชฎา วังบุญคง ผู้อำนวยการศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทาง ทะเลและชายฝั่งที่ 6 ได้เพิ่มเติมว่า “ฐานที่สำคัญ คือ ทรัพยากรและชุมชน หน่วยงานภาครัฐจะต้องเปลี่ยนวิธีการ ทำงานให้เห็นเป้าหมายร่วมกับชุมชน และเห็นความสำคัญใน การทำงานร่วมกับชุมชน กระบวนการทำงานด้านทรัพยากร ในจังหวัดตรัง ผมคิดว่าชุมชนสามารถดำเนินการได้ดี และ สำหรับจุดอ่อนของหน่วยงานภาครัฐคือ ข้าราชการส่วนกลาง

หรือระดับบนมองงานข้างล่างไม่เห็น ทำให้ความเข้าใจและการกำหนดเป้าหมายไม่ตรงกันความต้องการในระดับพื้นที่อนาคตผมคิดว่าชุมชนในจังหวัดตรังหลายพื้นที่ที่สามารถเดินเองได้ ทั้งการจัดการในระดับพื้นที่ ต้นน้ำ ถึงปลายน้ำ และการทำงานในระดับท้องถิ่น อีกทั้งหากสามารถใช้ศักยภาพของทุกหน่วยงานมาสนับสนุนชุมชนในการทำงานได้ จะยิ่งทำให้ชุมชนมีพลังในการขับเคลื่อนงานได้มากขึ้น เนื่องจากชุมชนเองก็ต้องเผชิญกับนโยบายบางอย่างที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน”

การทำงานในระดับจังหวัดมีความก้าวหน้าเป็นอย่างมาก มีกระบวนการปรึกษาหารืออย่างต่อเนื่อง จนนำไปสู่บันทึกความร่วมมือ การคุ้มครองหญ้าทะเล การอนุรักษ์พะยูน และการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ซึ่งได้มีการลงนามร่วมกัน ณ ท่าเทียบเรือบ้านหาดยาว หมู่ที่ 6 ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม 2553 ระหว่าง จังหวัดตรัง อบต. เกาะลิบง อบต. บางลึก และอบต. นาเกลือ ชมรมประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง และภาคีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้แนวคิดการจัดการเชิงระบบนิเวศแบบบูรณาการ

การบูรณาการแผนงาน แผนงบประมาณและบุคลากร เพื่อเป็นการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ของการทำงานด้านการจัดการทรัพยากรทางทะเล และชายฝั่งร่วมกัน รวมทั้งเป็นการบริหารทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากที่สุด

บูรณาการ : ความยั่งยืนของระบบนิเวศและความมั่นคง ของชุมชนชายฝั่ง

ผลงานรูปธรรมที่เกิดขึ้นจากกระบวนการปรึกษาหารือ การกำหนดเป้าหมายของการทำงานร่วมกัน การบูรณาการแผนงาน และงบประมาณเข้าไปในแต่ละหน่วยงาน ที่สำคัญคือ การประกาศใช้ “ข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงว่า ด้วยการอนุรักษ์พะยูน พ.ศ. 2554” อย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ. 2554 ที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของ ชุมชนในตำบลเกาะลิบง ตำบลบางสัก ตำบลนาเกลือ ร่วมกับ จังหวัดตรัง อำเภอกันตัง ส่วนราชการและภาคีการพัฒนาที่เกี่ยวข้อง

ข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ว่าด้วยการอนุรักษ์พะยูน พ.ศ.2554 ได้มีการคุ้มครองพื้นที่หญ้าทะเล พะยูน เต่าทะเล โลมา และสัตว์น้ำวัยอ่อน ตลอดจนการจัดการระบบการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่ตำบลเกาะลิบง ให้แบ่งเขตทะเลและชายฝั่งเป็นเขตอนุรักษ์พะยูน 4 เขต ได้แก่ เขตที่ 1 เขตอนุรักษ์พะยูนบ้านมดตะนอย-เจ้าไหม เขตที่ 2 เขตอนุรักษ์พะยูนเกาะลิบง เขตที่ 3 เขตอนุรักษ์พะยูนเกาะมุกด์ เขตที่ 4 เขตอนุรักษ์พะยูนเขตทะเลสี่บ้าน ภายในเขตอนุรักษ์พะยูนเขตแต่ละเขตจะมี กฎกติกาชุมชนที่เกิดจากการทำประชาคมหมู่บ้านทั้ง 12 หมู่บ้าน ประกอบกัน เช่น บุคคลสามารถทำการประมงด้วยเครื่องมือการประมงที่ไม่ไฟฟ้าฟัน พระราชบัญญัติการประมง พ.ศ. 2490 และห้ามใช้เครื่องมือ เบ็ดราไว อวนประกอบไม้กระทุ้งน้ำ ลอบหรือไซหยองปูม้าที่มีตาอวนต่ำกว่า 2 นิ้ว ลอบหรือไซปูพับที่ ท้องลอบหรือไซมีตาอวนต่ำกว่า 2.5 นิ้ว การเก็บหอยชักตีน เปลือกบาง อวนถ่วงหรืออวนจมปลากะเบน เป็นต้น

กระบวนการปรึกษาหารือได้ขยายความร่วมมือไปสู่ การจัดทำแผนงานอื่นๆ เพิ่มขึ้น เช่น ศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 6 (จังหวัดตรัง) ร่วมกับสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดตรัง องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง และมูลนิธิอันดามัน ที่มีความเห็นร่วมกันว่าควรจะนำเอาสัญลักษณ์ของจังหวัดตรัง คือ พะยูง ซึ่งเป็นสัตว์หายากของจังหวัดมาเป็นเครื่องมือในการสร้างความตระหนักและจิตสำนึกในการฟื้นฟู พื้ที่บก และอนุรักษ์ทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง โดยได้มีการจัดทำศูนย์การเรียนรู้ พะยูง เต่าทะเล โลมา ที่ท่าเรือหาดยาว การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง “ตรังศึกษา” เป็นหลักสูตรเป็นหลักสูตรเชิงแนะนำ ไม่ใช่หลักสูตรเชิงบังคับ หลักสูตรตรังศึกษาเรียกว่าเริ่มต้นก้าวที่หนึ่ง ตกผลึกทางความคิดว่าตรังศึกษาจะต้องมีการเรียนทุกชั้นปีเป็นอย่างน้อย และก็มี การบูรณาการเข้าไปในรายวิชาต่างๆ หรือโรงเรียนไหนให้ความสำคัญเป็นพิเศษก็จะทำเป็นรายวิชาของโรงเรียนขึ้นมา

นอกจากนี้ยังมีแผนชุดเฉพาะกิจทางทะเลตรัง “คนรักชาวพะยูง” ซึ่งจัดทำขึ้นโดย องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง องค์การบริหารส่วนตำบลบางสัก องค์การบริหารส่วนตำบลนาเกลือ ร่วมกับมูลนิธิอันดามัน ชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง ชุดเฉพาะกิจ (ฉก.) ทางทะเลตรัง และกลุ่มอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง เพื่อใช้เป็นแนวทางปฏิบัติงานตามแผนงานอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างยั่งยืน แผนดังกล่าวจะมีการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงานของชุดปฏิบัติการเฉพาะกิจราษฎรอาสาซึ่งแต่งตั้งโดยผู้ว่าราชการจังหวัดตรัง และชุดปฏิบัติการทางทะเลของกองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดตรัง เพื่อทำหน้าที่ตรวจตราเฝ้าระวัง ป้องกันและปราบปรามการทำประมงที่กวาดจับสัตว์น้ำวัยอ่อน เป็นอันตรายต่อพะยูง เต่าทะเล โลมา และ

ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ การดูแลรักษาป่าชายเลน ป่าชายหาด การจัดสรรงบประมาณดังกล่าวเช่น ค่าน้ำมันเรือ ค่าใช้สอยในการปฏิบัติงาน ค่าวัสดุอุปกรณ์ในการปฏิบัติงาน การอบรมประชุม โดยจัดสรรงบประมาณเป็นงบประมาณร่วม การสนับสนุนงบประมาณและข้อมูลจากสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 31 ที่มาจัดทำศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเรื่องป่าชายเลนที่บ้านน้ำราบ การจัดสรรงบประมาณของจังหวัดตรังเพื่อการหนุนเสริมการทำงานขององค์กรชาวบ้าน คือ ชมรมประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง และมูลนิธิอันดามัน ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชน ให้ได้เข้ามาเชื่อมร้อยเครือข่ายชุมชนชายฝั่งในจังหวัดตรัง และร่วมทำงานฟื้นฟู อนุรักษ์ทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง รวมทั้งเสริมสร้างการเรียนรู้ให้กับชุมชนชายฝั่งรอบอ่าวกันตัง เป็นต้น ทั้งหมดเป็นงานส่วนหนึ่งที่เกิดจากการผ่านกระบวนการคิดและวางแผนร่วมกันระหว่างหน่วยงาน ชุมชน และท้องถิ่น ภายใต้การจัดการระบบนิเวศชายฝั่งโดยชุมชนเป็นฐาน ทั้งหมดที่กล่าวมาได้ถูกยกเป็นวาระของจังหวัด ในการรณรงค์เพื่อสร้างความร่วมมือในระดับจังหวัด รวมทั้งมีการรณรงค์สู่สาธารณะเพื่อให้เกิดการร่วมมือกันที่กว้างขวางมากไปกว่าความร่วมมือระหว่างหมู่บ้านชุมชนชายฝั่งที่อาศัยอยู่ในบริเวณอ่าวกันตัง

ด้านการป้องกัน พื้นฟูและอนุรักษ์ระบบนิเวศ เกิดผลในเชิงประจักษ์ที่ชัดเจน เช่น ป่าชายเลนชุมชนที่ได้รับการดูแลและปลูกเพิ่มในแต่ละปี บ้านปลา และธนาคารปู ซึ่งเป็นแผนงานที่บูรณาการร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ได้ถูกดำเนินการในพื้นที่ โดยการสนับสนุนงบประมาณทั้งจากหน่วยงานในพื้นที่ และองค์กรภายนอก กิจกรรมเหล่านี้นอกจากจะทำให้ทรัพยากรธรรมชาติได้รับการดูแลและรักษาแล้ว ยังเป็นการสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้กับระบบนิเวศด้วย การมีระบบนิเวศที่สมบูรณ์

ย่อมจะส่งผลดีต่อชุมชนชายฝั่ง ที่ส่วนใหญ่ต้องใช้ทรัพยากร ทะเลและชายฝั่งเป็นฐานอาหารและการผลิต ดังนั้นการทำให้กิจกรรมในลักษณะนี้จึงเป็นการสร้างความมั่นคงด้านอาชีพ รายได้ และอาหารให้กับชุมชน รวมทั้งเป็นการสร้างหลักประกันความปลอดภัยและลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติในพื้นที่ชายฝั่งด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฟื้นฟูป่าชายเลน และการสร้างความสมดุลให้คืนกลับมาสู่ธรรมชาติ และลักษณะการทำเช่นนี้เป็น การสร้างกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานต่างๆ และชุมชน รวมทั้งการสร้างความตระหนักให้คนในชุมชนได้เห็นถึงความสำคัญของการจัดการทรัพยากร ทะเลและชายฝั่งอย่างต่อเนื่อง

นายภาคภูมิ วิธานติวัฒน์ เลขาธิการมูลนิธิอันดามัน ได้เรียบเรียงเรื่องราว และบอกเล่าถึงหัวใจสำคัญของการทำงาน ก่อนที่จะนำมาสู่รูปธรรมดังกล่าวว่า สิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจให้มากสำหรับการทำงานบนฐานระบบนิเวศคือ “คน เป็นหัวใจสำคัญในการจัดการชุมชน ในการจัดการทะเล โดยระบบนิเวศเป็นตัวตั้ง ที่ผ่านมานักสืบหน้าไปได้เพราะมีการสร้างความเข้าใจร่วมกันของคน จัดให้มีกระบวนการปรึกษาหารือ เคารพความเห็นที่แตกต่าง เน้นให้มั่นใจว่าทุก ความเห็นจากคนทั้งผู้หญิงผู้ชาย เด็กและเยาวชน และภาคีทุก ภาคส่วนได้รับการพิจารณาและถูกนำไปรวมอยู่ใน กระบวนการตัดสินใจต่างๆ โดยเป้าหมายของการจัดการไม่ใช่ ข้อขัดแย้งระหว่างใครกับใคร แต่เป็นการวางประเด็นของการ หารือว่าทำพื้นที่หรือ(ทำอย่างไร) เล(ทะเล) จะสมดุลใช้ประโยชน์ ได้อย่างยั่งยืนเป็นหลัก เช่น เวลาคุยกับสมาคมประมง (ประมง พาณิชย) เราไม่ได้คุยว่าประมงพื้นบ้านรบกับประมงพาณิชย์ แต่คุยกันว่าทะเลตรงตอนไหนนี้มีหญ้าทะเล มีปะการัง มีป่า ชายเลน มีหาดโคลน ที่เหมาะสำหรับการเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ และการอนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อน เพราะฉะนั้นพื้นที่ตอนในควร

จะได้รับการดูแลเพื่อผลิตสัตว์น้ำ เมื่อมันโตก็จะออกไปข้างนอก ซึ่งประมงพาณิชย์ก็สามารถจับได้ ประมงพื้นบ้านก็จับได้ ก็จะมีการตกลงกันในหลักการลักษณะนี้มากกว่า เมื่อเห็นชอบตรงกันก็เลยมีความเห็นว่าเขตอวนลากนี้ ควรจะมีการขยายเขตให้ครอบคลุมทะเลตรังตอนใน เพื่อสงวนไว้สำหรับการอนุรักษ์ ”

การสร้างหลักประกันให้ “คน” ก้าวหญิงและชาย สามารถเข้ามามีส่วนร่วมทั้งในฐานะผู้ให้และผู้รับ อย่างเท่าเทียมกันในทุกขั้นตอน และส่งเสริมสิทธิชุมชนในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน เนื่องจากกลุ่มคนดังกล่าวเป็นกลไกขับเคลื่อนที่สำคัญ

ประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับการจัดทำ “ข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงว่าด้วย การอนุรักษ์พะยูน พ.ศ. 2554” จากเป้าหมายเริ่มต้นที่ต้องการเครื่องมือเพื่อแสดงให้เห็นถึงสิทธิอันชอบธรรมของชุมชนและท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ภายใต้แนวคิดของรัฐธรรมนูญที่ต้องการกระจายอำนาจไปสู่ทุกภาคส่วนในสังคมอย่างเท่าเทียม ได้ยก ระดับไปสู่การจัดการที่ไม่ได้คำนึงถึงเฉพาะขอบเขตอำนาจหน้าที่ของหน่วยงาน หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่มอง การจัดการบนฐานระบบนิเวศที่เชื่อมต่อกัน ซึ่งสอดคล้องกับ แนวทางการจัดการเชิงระบบนิเวศที่กำหนดไว้ในกรอบแนวคิดของแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2550 – 2554 ด้วย เหตุนี้กระบวนการทำงานจึงไม่ได้หยุดเฉพาะขอบเขตทะเลที่

เป็นความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง แต่ได้ขยายไปสู่ขอบเขตความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลที่มีพื้นที่ทะเลติดต่อกัน คือ องค์การบริหารส่วนตำบลบางสัก และองค์การบริหารส่วนตำบลนาเกลือ

นายภาคภูมิ วิธานติรวิวัฒน์ มองว่า ข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงว่าด้วย การอนุรักษ์พะยูน พ.ศ. 2554 เป็นนวัตกรรมใหม่ของการปกครองตนเองของท้องถิ่น ไม่ใช่การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น “ข้อบัญญัติเป็นการจัดระบบการบริหารทะเลและชายฝั่ง ระหว่าง อบต. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และชุมชน มีการวางระบบว่าจะต้องดำเนินการอย่างนี้ละ มีแผนประจำปี จะต้องมีการรักษาหรือ มีการสนับสนุนงบประมาณในการทำงาน จะต้องมีอาสาสมัคร นี้เป็นการจัดระบบว่าโครงสร้างจะไปถาวร การออกข้อบัญญัติทำให้ อบต. สามารถสนับสนุนกิจกรรมได้ตาม พรบ. งบประมาณ ได้สะดวกขึ้น ปกติก็พอจะทำได้อยู่แล้ว อบต. ก็สามารถจ่ายงบประมาณได้เลยเพราะถือว่าเป็นเงินของ อบต. แล้ว เมื่อก่อนจ่ายได้แต่ทำไมคลอง ทำให้ระบบมันไหลลื่นขึ้น ให้สอดคล้องกับระเบียบและวิธีปฏิบัติตาม พ.ร.บ. งบประมาณ เพราะว่าพอ อบต. ออกข้อบัญญัติขึ้น อบต. ก็จะมีอำนาจจัดจ้างองค์กรชุมชนที่ทำเรื่องรักษาทะเล เมื่อ อบต. จัดจ้างองค์กรชุมชนเอง อบต. ก็สามารถสนับสนุนองค์กรชุมชนได้ มันเป็นหลักของการปกครองตนเอง ไม่ใช่การกระจายอำนาจ เมื่อที่รัฐธรรมนูญเขียนไว้ว่า การปกครองท้องถิ่น คือ การปกครองตนเอง ภายใต้เจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่นรัฐธรรมนูญใช้คำว่า การปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่น รัฐธรรมนูญไม่ได้ใช้หลักการของการกระจายอำนาจ”

รัฐธรรมนูญ มาตรา 78

แนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน (3) กระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพึ่งตนเองและตัดสินใจในกิจการของท้องถิ่นได้เอง ส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการดำเนินการตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ พัฒนาเศรษฐกิจของท้องถิ่นและระบบสาธารณสุขภาคและสาธารณสุขการ ตลอดจนทั้งโครงสร้างพื้นฐานสารสนเทศในท้องถิ่นให้ทั่วถึงและเท่าเทียมกันทั่วประเทศ รวมทั้งพัฒนาจังหวัดที่มีความพร้อมให้เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดใหญ่ โดยคำนึงถึงเจตนารมณ์ของประชาชนในจังหวัดนั้น

หมวด ๑๔ การปกครองส่วนท้องถิ่น

มาตรา 281 ภายใต้บังคับมาตรา 1 รัฐจะต้องให้ความเป็นอิสระแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามหลักแห่งการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่น และส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยงานหลักในการจัดทำบริการสาธารณะ และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจแก้ไขปัญหาในพื้นที่

ท้องถิ่นใดมีลักษณะที่จะปกครองตนเองได้ ย่อมมีสิทธิจัดตั้งเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 282 การกำกับดูแลองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องทำเท่าที่จำเป็นและมีหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่ชัดเจน สอดคล้องและเหมาะสมกับรูปแบบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

โดยต้องเป็นไปเพื่อการคุ้มครองประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นหรือประโยชน์ของประเทศเป็นส่วนรวม และจะกระทบถึงสาระสำคัญแห่งหลักการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่น หรือนอกเหนือจากที่กฎหมายบัญญัติไว้มิได้

แนวคิดการปกครองท้องถิ่นในรัฐธรรมนูญ

- ท้องถิ่นใดมีลักษณะที่จะปกครองตนเองได้ ย่อมมีสิทธิจัดตั้งเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องเป็นอิสระตามหลักแห่งการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่น การกำกับดูแลโดยรัฐต้องทำเท่าที่จำเป็น โดยจะกระทบถึงสาระสำคัญของหลักการปกครองตนเองหรือนอกเหนือจากที่กฎหมายบัญญัติไว้มิได้
- รัฐต้องกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพึงตนเองและตัดสินใจในกิจการของท้องถิ่นได้เอง
- จังหวัดที่มีความพร้อมให้เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดใหญ่ โดยคำนึงถึงเจตนารมณ์ของประชาชนในจังหวัดนั้น

รูปธรรมและเสียงสะท้อนจากการทำงานในจังหวัดตรัง แสดงให้เห็นว่า การจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่งบนฐานระบบนิเวศสามารถเกิดขึ้นได้จริง และจำเป็นต้องมีองค์กรเจ้าภาพที่ทำหน้าที่เชื่อมประสานให้หน่วยงานต่างๆ ได้เข้ามาทำงานร่วมกัน มีกระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่อง และให้ความสำคัญเรื่องการวางแผนบนฐานของข้อมูล รวมทั้งต้องมีการจัดทำแผนในระดับพื้นที่ ที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเห็นชอบร่วมกันในเป้าหมาย มีการกำหนดภารกิจ และประเด็นงานที่ชัดเจนว่าจะทำอะไร มีการกำหนดผลที่เห็นชอบร่วมกันชัดเจน

อีกประการที่นำมาสู่ความสำเร็จคือ การเคารพในสิทธิชุมชน สิทธิในความเป็นมนุษย์ ให้คุณค่ากับทุกคนและทรัพยากรธรรมชาติ ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน ให้ความสำคัญกับการพัฒนางานเข้าสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตระหนักถึงศักยภาพของชุมชนและหน่วยงานต่างๆ ที่มีอยู่ และการประสานความร่วมมือกับทุกหน่วยที่เกี่ยวข้องนำไปสู่การลดความขัดแย้ง ทำให้เกิดการเคารพในคุณค่าของทุกคนและทรัพยากรธรรมชาติ

และจะต้องการขับเคลื่อนงานบนฐานธรรมาภิบาล โปร่งใส เสมอภาคและมีมิติหญิงชาย ผลที่ตามมาคือ ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งได้รับการป้องกัน พื้นฟู และอนุรักษ์ รวมทั้งจัดการให้อยู่ในสภาพที่ดีขึ้น ส่งผลให้ชุมชนมีหลักประกันการมีอาหารและมีรายได้ การเข้าถึงทรัพยากรและการใช้ทรัพยากรเป็นไปในลักษณะที่ไม่ทำลายล้าง แต่เป็นการเกื้อกูล ทั้งกับตัวทรัพยากร วิถีชีวิต วิถีการผลิตของชุมชน นอกจากนี้ได้ช่วยให้เจ้าหน้าที่ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและได้รับความไว้วางใจเพิ่มมากขึ้น

บทสรุปของการเดินทางสู่จุดเริ่มต้นของการ เปลี่ยนแปลง

มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและภาคีที่ทำงานร่วมกันภายใต้ “โครงการการมีส่วนร่วมและบูรณาการการจัดการทรัพยากร ทะเลและชายฝั่งบนฐานระบบนิเวศ” ได้แปลงฐานหลักคิดสู่ การปฏิบัติงาน ความคาดหวังคือสร้างความยั่งยืนและ ปรับปรุงสภาพชีวิตของชาวประมงพื้นบ้าน โดยการฟื้นฟูและ อนุรักษ์ทรัพยากรทะเลและชายฝั่งให้มีความอุดมสมบูรณ์ รวมทั้งการจัดการองค์ความรู้ของชุมชนประมงพื้นบ้าน และ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นให้ได้รับการเสริมสร้างความ สามารถในการพัฒนาแผน และระบบการจัดการของชุมชนใน การรับมือกับภาวะความเสี่ยงจากภัยพิบัติธรรมชาติอัน เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงสภาวะภูมิอากาศของโลกได้ และ เพื่อให้อำนาจแก่พวกเขาในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งของ ตัวเองในแบบยั่งยืน

มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนต้องการให้สมาชิกชุมชนชายฝั่ง และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นได้ตระหนักถึงผลกระทบจาก การทำลายทรัพยากรทะเลและชายฝั่งที่สัมพันธ์กับความ ยากไร้ทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชน และสร้างความ ร่วมมือกับภาคีต่างๆ เช่น หน่วยงานรัฐส่วนกลาง หน่วยงานรัฐ ในระดับจังหวัด สถาบันวิชาการ และองค์กรภาคประชาสังคม ในการสร้างความเป็นเอกภาพในการทำงานร่วมกัน รวมทั้ง การศึกษาภาวะความเสี่ยงอันเกิดจากสภาวะภูมิอากาศของ โลกที่มีผลต่อทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง เพื่อนำไปใช้ในการ วางแผนชุมชนในการจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่งและ แผนการรับมือกับภาวะความเสี่ยงจากภัยพิบัติธรรมชาติอัน เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อม

ยุทธศาสตร์ของการทำงานภายใต้โครงการการมีส่วนร่วมและบูรณาการการจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่งบนฐานระบบนิเวศ ในพื้นที่จังหวัดตรังใช้แนวทางแบบองค์รวมในการพัฒนาอันประกอบด้วยสามยุทธศาสตร์ คือ (1) เสริมสร้างสิทธิชุมชนให้กับองค์กรชาวประมงพื้นบ้านและองค์กรบริหารส่วนตำบลเพื่อส่งเสริมการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง (2) การมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายที่เอื้ออำนวยแก่การจัดการทรัพยากรของท้องถิ่นและการบังคับใช้กฎหมายที่มีอยู่ (3) การส่งเสริมความรู้ วิธีการ และเทคโนโลยีที่เหมาะสมต่อการฟื้นฟูการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืน

องค์ประกอบทั้งสามประการนี้จะมุ่งไปสู่เป้าหมายอันเป็นกิจกรรมหลายอย่างพร้อมๆ กัน อันมีความหมายที่แสดงว่าดุลยภาพทางสังคมและการเมืองมีบทบาทที่สำคัญในความสำนึกเรื่องปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและการแก้ไขปัญหา ถ้าองค์กรประชาชนไม่มีอำนาจในการต่อรองกับนโยบายรัฐบาลหรือถ้าหน่วยงานรัฐบาลไม่พร้อมที่จะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมกำหนดความต้องการของตนเองในการออกกฎหมายและระเบียบต่างๆ ก็แสดงว่ากรอบทัศนะเกี่ยวกับการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนยังไม่เกิดขึ้น

วิธีปฏิบัติงานของมูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนภายใต้โครงการนี้ได้สะท้อนให้เห็นแนวทางการมีส่วนร่วมในการวางแผนและการดำเนินการในทุกๆ ระดับ การดำเนินการตามโครงการจะต้องผ่านโครงสร้างองค์กรที่มีอยู่และใช้ประโยชน์จากศักยภาพขององค์กรเหล่านั้น ในกระบวนการนี้ การพัฒนาศักยภาพจะมีใช้ว่าจะเกิดขึ้นโดยเฉพาะต่อองค์กรชุมชนแต่ละแห่ง แต่ยังคงเกิดขึ้นกับองค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้าร่วมและเครือข่ายต่างๆ ที่ร่วมกันปฏิบัติงานในโครงการนี้ด้วย

สัมปัสอ่าวท่าศาลา... จังหวัดนครศรีธรรมราช

“ ท่าศาลา ” เป็นตำบลหนึ่งของอำเภอท่าศาลา พื้นที่ทั้งหมดตั้งอยู่ริมฝั่งทะเลมีความยาวไปตามแนวชายฝั่งจากเหนือจรดใต้ ประมาณ 12 กิโลเมตร ทิศเหนือ จรดตำบลท่าซื่น ทิศใต้ จรดตำบลปากพูน ทิศตะวันออก จรดทะเลอ่าวไทย ทิศตะวันตก จรดตำบลไทยบุรี - โพธิ์ทอง มีเนื้อที่โดยประมาณ 16,775 ไร่ สภาพพื้นที่เป็นที่ราบชายฝั่งทะเลเป็นหาดทรายสลับกับป่าชายเลน มีความยาวไปตามแนวชายฝั่งทะเลจากเหนือจรดใต้ ตั้งแต่หมู่ที่ 10 หมู่ที่ 4 หมู่ที่ 5 หมู่ที่ 6 หมู่ที่ 9 และมีลักษณะเป็นดินเลนทับถม ในหมู่ที่ 7 , 14 และหมู่ที่ 8 ส่วนทางทิศตะวันตกมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การทำนาในพื้นที่หมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 3

พื้นที่บริเวณท่าศาลาเป็นอ่าวเชื่อมที่ต่อกับอ่าวปากพูนัง ปากนคร ปากพะยั้ง ปากดวด ดังนั้นจึงมีระบบนิเวศทะเลและชายฝั่งเชื่อมต่อกับ 4 อำเภอ คือ อำเภอเมือง อำเภอปากพูนัง อำเภอท่าศาลา และอำเภอสิชล ลักษณะโดยรวมเป็นอ่าวที่มี

หาดทราย ดินชายเลน ป่าชายเลนผสมผสานกัน ด้วยเหตุนี้
อ่าวท่าศาลาจึงเป็นแหล่งอาหาร แหล่งทำมาหากินที่
ทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ และพึ่งพาได้มาเป็นระยะเวลาอัน
ยาวนานของชุมชนชายฝั่ง

ชุมชนชายฝั่งบริเวณอ่าวท่าศาลามีประมาณกว่าหมื่น
ครอบครัวที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน ทำ
ประมงมาเป็นระยะเวลาหลายชั่วคนด้วยการวางอวนปลา กุ้ง
ปู ด้วยเครื่องมือทำประมงที่ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ อัน
เป็นลักษณะของการทำประมงพื้นบ้านแบบอนุรักษ์ อย่างไรก็ตาม
ก็ตามอ่าวท่าศาลาได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากทั้งด้านระบบ
นิเวศและกายภาพของพื้นที่ อันเนื่องมาจากหลายสาเหตุ แต่ที่
เด่นชัดมากช่วงก่อนปี 2550 คือ การเสื่อมโทรมลงของ
ทรัพยากรทะเลและชายฝั่งอันเนื่องมาจากการทำประมงผิด
กฎหมาย โดยเฉพาะปัญหาการเข้ามาของเรือคราดหอยลายที่
ส่งผลกระทบและทำลายทรัพยากรชายฝั่งของที่นี่มานาน
มากกว่า 20 ปี และสร้างความเสียหายทำให้เครื่องมือทำ
ประมงของชาวประมงขนาดเล็กต้องเสียหายและหลุดหายไป
จากระบบนิเวศอ่าวท่าศาลาที่เคยอุดมสมบูรณ์

นอกจากหอยลายแล้ว สัตว์น้ำชนิดอื่นๆ เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา
กั้ง ยังติดไปตามคราดด้วย การพลิกหน้าดินสร้างให้เกิด
ตะกอนเลน ของเน่าเสียในดินฝังกระจาย สัตว์น้ำในบริเวณ
ใกล้เคียงต้องตายไปด้วยจำนวนมาก และทำให้บริเวณนั้นยาก
แก่การทำประมงได้อีก เนื่องจากหน้าดินพังและเน่า เสีย
ระบบนิเวศใต้ท้องทะเลบริเวณนั้นเสื่อมโทรมและอาจจะต้อง
ใช้ถึง 5-6 ปี ในการฟื้นฟูตัวเอง ขณะเดียวกันชุมชนที่นี่จะไม่
คราดหอยลาย เพราะเชื่อว่าถ้าไม่คราดหอยลายที่นี่ก็จะมีกุ้ง
หอย ปู ปลามากขึ้น เพราะโดยธรรมชาติถ้าหอยลายตายจะ
กลายเป็นอาหารของสัตว์น้ำอื่นๆ

ปัญหานี้สะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างของกฎหมาย และกลไกการทำงานของภาครัฐ ที่ไม่ส่งผลต่อการแก้ปัญหาของพื้นที่ ดังนั้นชุมชนจึงต้องร่วมมือ และช่วยประสานงานเพื่อแก้ปัญหาให้ได้ เพราะเรื่องนี้เกี่ยวข้องกับความมั่นคงด้านอาหารและอาชีพของตนเอง ต่อมาชาวประมงพื้นบ้านในตำบลท่าศาลาจึงรวมตัวกันในนาม “เครือข่ายประมงพื้นบ้านอ่าวท่าศาลา” ทำงานร่วมกับทางองค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา คณะทำงานสมัชชาสุขภาพ โดยมีสมาคมดับบ้านดับเมืองเป็นกลไกในการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ ภาควิชาการ ภาคท้องถิ่น และภาคประชาชน ในการดำเนินการ การออกข้อบัญญัติท้องถิ่นเรื่องการอนุรักษ์และ ใช้ประโยชน์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างยั่งยืน พ.ศ. 2552 และถือเป็นความสำเร็จของการออกข้อบัญญัติท้องถิ่นทางทะเลแห่งแรกของไทย ทั้งที่การออกข้อบัญญัติท้องถิ่นทางทะเลถือว่าเป็นเรื่องท้าทาย เพราะไม่มีท้องถิ่นใดออกมาก่อน เพราะไม่มีเขตทางทะเลที่ชัดเจน ซึ่งการออกข้อบัญญัตินี้ใช้หลักการสิทธิชุมชนในการดำเนินการ แต่สิ่งสำคัญคือข้อบัญญัติจะต้องไม่ขัดกับกฎหมายหลักที่มีอยู่เดิม

การเปลี่ยนแปลงแปลงด้านกายภาพของระบบนิเวศชายฝั่งในตำบลท่าศาลา เป็นอีกรูปธรรมของปัญหาที่ชัดเจน โดยเฉพาะการกัดเซาะชายฝั่งและการทับถมของตะกอนเลน ที่ห้าหาดทรายขาวที่เรื่องชื่อของท่าศาลาแปลเปลี่ยนเป็นหาดเลน เบื้องต้นชุมชนที่ประสบปัญหาได้ประสานขอความช่วยเหลือจากองค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานของรัฐแก้ไขปัญหา โดยก่อสร้างแนวกันคลื่นบริเวณชายฝั่ง แก้ไขและป้องกันการกัดเซาะชายฝั่ง เนื่องจากการกัดเซาะชายฝั่งที่รุนแรงขึ้น การกัดเซาะที่รุนแรงทำให้พื้นที่บางส่วนทางด้านทิศเหนือของอ่าวศาลา มีต้นมะพร้าวและสนล้มปีละ1แถว และหาดทรายที่สวยงามกลายเป็นดินเลนที่สะสมเพิ่มมากขึ้น และบางส่วนได้มีการ

สะสมของเลนจนเกิดเป็นที่ดินงอกใหม่ ซึ่งในพื้นที่ดินใหม่ได้มีการออกเอกสารสิทธิ์โดยมีขอบ แต่ในคนในชุมชนต้องการให้เสนอให้ประกาศพื้นที่งอกนั้นให้เป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์แทน

ชุมชนได้ทำการก่อสร้างแนวกันคลื่นในพื้นที่หน้าบ้านของตนเอง เพื่อป้องกันการกัดเซาะชายฝั่ง เนื่องจากปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งที่รุนแรงขึ้น ขณะเดียวกันในการสร้างแนวกันคลื่นตลอดชายฝั่งที่นี่ ยิ่งจะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศชายฝั่งให้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ซึ่งในบางส่วนก็ได้รับผลกระทบจากการทับถมของตะกอนเลนที่เข้ามาแทนที่ชายหาด ดังที่ปรากฏให้เห็นชัดในหมู่ที่ 7 บ้านหน้าทับ หมู่ที่ 6 บ้านสระบัว และหมู่ที่ 5 บ้านในถุ้ง ลักษณะเช่นนี้จะทำให้พื้นที่ชายฝั่งตื้นเขินและจะเป็นอุปสรรคต่อการออกเรือของชาวประมงริมฝั่ง และหากปล่อยให้เป็นอย่างนี้ต่อไปเป็นไปได้อีก ตะกอนเลนจะสะสมมากขึ้นจนทำให้การแก้ปัญหาเป็นไปได้ยาก เนื่องมาจากระบบชายฝั่งที่เปลี่ยนแปลงจากการไหลของกระแสน้ำ

นอกจากนี้สภาพอากาศที่มีทั้งคลื่น ลมมรสุม และลมพายุ เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่กระตุ้นให้เกิดการกัดเซาะชายฝั่งรุนแรงเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะการสะสมของตะกอนเลนที่ชายหาดเกิดการทับถมเร็วขึ้น ยิ่งเมื่อมีฝนตกเพิ่มมากขึ้นยิ่งทำให้ปริมาณตะกอนที่จะถูกพามาจากแผ่นดินลงสู่ปากแม่น้ำจะเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย ดังนั้นในอนาคตสิ่งจะต้องให้ความสำคัญคือ การจัดการชายฝั่งที่เปลี่ยนจากการจัดการชายฝั่งที่เป็นชายหาดมาเป็นการจัดการชายหาดเลนแทน

คุณสมบัติที่เกี่ยวกับการจัดการปัญหา

ชุมชนประมงพื้นบ้านท่าศาลาถือว่าเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง มีการจัดการทรัพยากรโดยใช้กระบวนการของชุมชน ใช้กฎหมายสังคมในการควบคุมดูแล และจัดตั้งเป็นเครือข่ายประมงพื้นบ้านอ่าวท่าศาลา ที่มีสมาชิกเบื้องต้น 4 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านสระบัว บ้านในถุ้ง บ้านท่าสูงบน และบ้านหน้าทับ ได้มีการร่วมกันทำกิจกรรมเพื่อสร้างความมั่นคงด้านอาหาร อาชีพ และการพัฒนาท้องถิ่นหลายกิจกรรมดังได้ เช่น กลุ่มการออมทรัพย์ กลุ่มเครื่องมือประมงพื้นบ้าน การทำกิจกรรมร้านค้าชุมชน รวมทั้งงานด้านการอนุรักษ์ ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม อันสะท้อนถึงความสามารถ และศักยภาพของชุมชนที่เป็นฐานในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเองอย่างแท้จริง

นอกจากนี้ตำบลท่าศาลาได้สะท้อนรูปธรรมความสามารถในการประสานความร่วมมือระหว่างชุมชนกับท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี เช่น การร่างข้อเสนอเชิงนโยบายใน 4 ระดับ คือ ระดับชุมชน ระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด และระดับประเทศ โดยเฉพาะข้อเสนอต่อท้องถิ่น ร่างข้อเสนอเชิงนโยบายประเด็น “การจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยชุมชน” ถูกนำเข้าพิจารณาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และพิจารณาแบบมีส่วนร่วมจากสมาชิกเครือข่าย องค์กร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งได้กำหนดเป็นข้อบัญญัติท้องถิ่นตำบลท่าศาลา ว่าด้วยการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างยั่งยืน พ.ศ. 2552 ซึ่งเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างเครือข่ายประมงพื้นบ้านท่าศาลา คณะทำงานสมัชชาสุขภาพ และองค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา โดยเน้นที่ 3 จุดหลัก

คือ 1) กระบวนการเผ่าระวังแบบมีส่วนร่วม 2) การออกกติกาคือ ข้อบัญญัติ ประกาศจังหวัด และ 3) แผนการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง ซึ่งถือว่าเป็นข้อบัญญัติของชุมชนที่ออกโดยชุมชน เพื่อร่วมกันในการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนเป็นฐาน

สิทธิชุมชน : การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง”

ภายใต้ศักยภาพที่ชุมชนมีอยู่เดิม บวกกับต้นทุนจากการทำงานร่วมกันของภาคีที่หลากหลาย ทำให้มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนนำเอาปัจจัยด้านบวกดังกล่าวมาต่อยอดเพื่อพัฒนางานให้เกิดกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรทะเลและชายฝั่งในมิติอื่นๆ เพิ่มเติม คือ การจัดการป่าชายเลนชุมชนของตำบลท่าศาลา ภายใต้การทำงานของโครงการการมีส่วนร่วมและบูรณาการการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งบนฐานระบบนิเวศ

พื้นที่ป่าชายเลนในอำเภอท่าศาลาอยู่ในความรับผิดชอบของสถานีพัฒนาลุ่มน้ำปากพนัง ประกอบด้วยเป็นป่าชายเลนคงสภาพ 2,957 ไร่ และพื้นที่ป่าชายเลนที่เป็นป่าชายเลนเปลี่ยนสภาพ 1,483 ไร่ มีพื้นที่ร่วมกันทั้งหมด 4,440 ไร่ มีหมู่บ้านที่มีพื้นที่ป่าชายเลนจำนวน 4 หมู่บ้าน คือ บ้านสระบัว บ้านหน้าทับ บ้านปากน้ำใหม่ และบ้านแหลม

ในอดีตพื้นที่ป่าชายเลนดั้งเดิมในตำบลท่าศาลาได้ถูกบุกรุกพื้นที่เพื่อใช้ในการทำนาทุ่งแบบธรรมชาติ แต่ถูกบุกรุกน้อยกว่าอำเภอปากพนังและอำเภอเมือง ปัจจุบันพื้นที่ป่าชายเลนที่มีอยู่ส่วนหนึ่งเป็นพื้นที่ดินเลนงอกใหม่ที่ได้มีการใช้ประโยชน์พื้นที่ดังกล่าวในการปลูกป่าชายเลนเพื่อเพิ่มพื้นที่ป่า โดยมีองค์กรต่างๆ เข้ามาใช้พื้นที่เลนงอกบริเวณบ้านหน้าทับ ตำบลท่าศาลา ในการจัดกิจกรรมปลูกป่าชายเลนและกิจกรรม

ปล่อยพันธบัตรน้ำ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตามพบว่าที่ผ่านมาป่าชายเลนของตำบลท่าศาลายังไม่ได้มีการจัดการที่เป็นรูปธรรมจริงจากชุมชน นั้นเป็นเพราะ

1. ความซ้ำซ้อนของการปลูกป่าชายเลน : ที่ผ่านมานั้นมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มองค์กรต่างๆ เข้ามาปลูกป่าชายเลนอย่างต่อเนื่อง ทำให้การปลูกป่าชายเลนเป็นการทำซ้ำและต่อเนื่องขยายแปลงปลูกป่าออกไปตามแต่ละสถานที่ที่เจออำนวยความสะดวก แต่ขาดการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน เพราะหน่วยงานและกลุ่มองค์กรที่เข้ามาปลูกนั้นเน้นการทำกิจกรรมปลูกป่า แต่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการดูแลและบำรุงรักษาอย่างต่อเนื่อง

2. ชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดการ : การทำกิจกรรมหน่วยงาน บริษัท และกลุ่มองค์กรต่างๆ ที่เข้ามาปลูกป่าชายเลนนั้นเป็นการดำเนินการในพื้นที่ของชุมชน มีการปักป้ายแสดงพื้นที่ปลูกและความเป็นเจ้าของ แต่ไม่มีการเชิญชุมชนเข้ามาร่วมกิจกรรม ทำให้ชุมชนเกิดความไม่มั่นใจถึงบทบาทของตนเองว่าจะสามารถมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชายเลนได้หรือไม่ หรือว่าป่าชายเลนในพื้นที่เป็นของหน่วยงานราชการ บริษัท หรือองค์กรที่เข้ามาปลูกเท่านั้น

3. การไม่กระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น : ระบบการจัดการป่าชายเลนของหน่วยงานภาครัฐที่ผ่านมาไม่มีการกระจายอำนาจความรับผิดชอบ และไม่ได้สนับสนุนให้ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมรับรู้ จัดการ เพราะวังอนุรักษ์ และติดตามประเมินผลเกี่ยวกับพื้นที่ป่าชายเลนของตำบล เป็นลักษณะของการบริหารจัดการที่แยกส่วนออกมา ไม่ได้บูรณาการงานเข้ากับท้องถิ่น จึงทำให้ประสิทธิภาพของการบริหารจัดการพื้นที่ป่าชายเลนไม่สามารถเกิดขึ้นได้อย่างเต็มที่

4. ลิทธิชุมชนไม่ถูกให้ความสำคัญ : รูปธรรมและผลสำเร็จจากการใช้สิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญยังไม่ได้ถูกเผยแพร่และขยายไปสู่สังคมในวงกว้าง ดังนั้นจึงทำให้คนในชุมชนหลายคนไม่เข้าใจในสิทธิขั้นพื้นฐานของตนเอง ในพื้นที่ตำบลท่าศาลาก็เช่นเดียวกัน พบว่า เรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องที่รู้และเข้าใจเฉพาะกลุ่ม ทำให้ชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ป่าชายเลนส่วนใหญ่ไม่กล้าที่จะแสดงบทบาทและหน้าที่ของตนเอง

ป่าชายเลนของตำบลท่าศาลาเป็นพื้นที่นอกใหม่และมีการขยายพื้นที่ออกไปอย่างรวดเร็ว แต่การจัดการระบบนิเวศและกฎกติกาต่างๆ ยังไม่มีการจัดการอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งด้านกฎระเบียบ ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรในป่าชายเลนและพื้นที่ชายฝั่ง การกำหนดพื้นที่ที่สามารถเข้าใช้ประโยชน์ การติดตามและประเมินผล เป็นต้น ซึ่งจึงเป็นประเด็นที่น่าเป็นห่วงว่าหากไม่มีการจัดการที่มีความชัดเจนและเป็นรูปธรรม จะทำให้เกิดความเสียหายต่อพื้นที่ระบบนิเวศป่าชายเลนที่มีแนวโน้มเป็นแหล่งป่าชายเลนขนาดใหญ่อีกแหล่งหนึ่งในจังหวัดนครศรีธรรมราชได้ ด้วยเหตุนี้ทางมูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและสมาคมดับบ้านดับเมืองจึงได้ปรึกษาร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา ประมงอำเภอ และสถานีพัฒนาลุ่มน้ำปากพนัง เพื่อจัดตั้งคณะทำงานป่าชายเลนชุมชนตำบลท่าศาลาขึ้น และเพื่อให้การจัดการป่าชายเลนชุมชนก่อให้เกิดผลในการเปลี่ยนแปลงได้จริง จึงได้มีการนำร่องปฏิบัติการในพื้นที่บ้านหน้าทับเป็นพื้นที่แรก ซึ่งหากปฏิบัติการสำเร็จหรือไม่สำเร็จจะได้มีการปรับเปลี่ยนและนำไปสู่การขยายผลทั้งตำบลต่อไป

กระบวนการจัดการป่าชายเลนชุมชนในตำบลท่าศาลา กรณีป่าชายเลนบ้านหน้าทับ มีหลักคิดเบื้องต้นที่กำหนดไว้ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1 แสดงกระบวนการจัดทำป้าชายเลนชุมชนบ้านหน้าทับ
จากภาพที่ 1 แสดงกระบวนการจัดทำป้าชายเลนชุมชนบ้าน
หน้าทับ หัวใจสำคัญของการจัดการป้าชายเลนชุมชนบ้านหน้า
ทับคือ “การกระจายอำนาจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
สู่ภาคีที่หลากหลาย” เป็นการสร้างความสมดุลในการบริหาร
จัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระบวนการจัด
ทำป้าชายเลนชุมชนมีหัวใจสำคัญ 8 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน
ข้อมูลพื้นฐานที่ทำการรวบรวมเป็นการรวบรวมทั้งตำบลเพื่อ

ให้เห็นภาพรวมของระบบนิเวศน์ในพื้นที่ตำบลท่าศาลา ข้อมูลที่ทำการรวบรวมได้แก่ สภาพพื้นที่ทั่วไป ข้อมูลระดับหมู่บ้าน ข้อมูลทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง เช่น ช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศน์ ภัยธรรมชาติ พื้นที่ป่าชายเลน เป็นต้น รวมทั้งข้อมูลหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ ทั้งหน่วยงานราชการ องค์กรชุมชน องค์กรบริหารส่วนตำบล และองค์กรพัฒนาเอกชน นำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการวิเคราะห์พื้นที่ให้เห็นถึงบทบาทและความสำคัญที่เชื่อมโยงกันในระบบนิเวศน์ และสำหรับหน่วยงานต่างๆ จะทำการวิเคราะห์บทบาท ศักยภาพ และข้อจำกัด ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งข้อมูลที่ได้เหล่านี้นำไปใช้ในการวางแผนการจัดการจัดการป่าชายเลนชุมชนในตำบลท่าศาลา

ขั้นตอนที่ 2 การประสานและปรึกษาหารือร่วมกับภาคีในระดับตำบลและจัดตั้งคณะทำงานระดับตำบล

จากการวิเคราะห์กลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง ทำให้ค้นพบว่า องค์กรบริหารส่วนตำบลท่าศาลาเป็นองค์กรท้องถิ่นที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนั้นการทำงานครั้งนี้จึงเริ่มจากการทำงานร่วมกันในระดับตำบล และได้ประสานให้องค์กรภาคีในระดับตำบลได้มีโอกาสนในการปรึกษาหารือร่วมกัน สำหรับองค์กรภาคีที่เกี่ยวข้องในที่นี้ เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบลท่าศาลา สถานีพัฒนาลุ่มน้ำปากพนัง ประมงอำเภอท่าศาลา เครือข่ายประมงพื้นบ้านอ่าวท่าศาลา กำนันและผู้ใหญ่บ้านในตำบลท่าศาลา มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ สมาคมดับบ้านดับเมือง ฯลฯ เป็นต้น องค์กรเหล่านี้เป็นองค์กรที่อยู่ในพื้นที่ มีบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบ และมีข้อมูลพื้นที่เกี่ยวข้องกับป่าชายเลน ซึ่งความแตกต่างในบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบแต่ละภาคส่วนจะเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาแนวทางหรือวิธีแห่งการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชายเลนชุมชนในตำบลท่าศาลา

ขั้นตอนที่ 3 การทำความเข้าใจระดับหมู่บ้านและจัดตั้งคณะทำงานระดับหมู่บ้าน

เมื่อมีการจัดสรรบทบาทหน้าที่ และความรับผิดชอบในระดับตำบล ที่เป็นงานในภาคส่วนของการบริหารระดับองค์กรแล้ว การปฏิบัติการเพื่อพิสูจน์ถึงความเป็นไปได้ในการจัดการป่าชายเลนชุมชนในตำบลท่าศาลาจึงเริ่มขึ้นที่บ้านหน้าทับ เพราะเป็นพื้นที่ที่มีความพร้อมทั้งในระดับผู้นำชุมชน ผู้นำระดับตำบล และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และสิ่งต่อมาก็คือจะต้องดำเนินการคือ การทำให้หัวใจของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ คือ การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนเกิดขึ้น การทำความเข้าใจในระดับหมู่บ้านถึงเรื่องการจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง เช่น ป่าชายเลน จึงเป็นขั้นตอนที่จะแสดงให้เห็นถึงความพร้อมและความตั้งใจของชุมชนในการจัดการทรัพยากรร่วมกัน ซึ่งบ้านหน้าทับก็ได้แสดงให้เห็นถึงความพร้อมในการที่จะจัดการป่าชายเลนชุมชนร่วมกันของคนในชุมชน และได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการระดับชุมชนขึ้นมาเป็นเสมือนกองเลขานุการในการดำเนินการยกร่างกฎระเบียบป่าชายเลนชุมชน

ขั้นตอนที่ 4 การประสานและปรึกษาหารือทำความเข้าใจร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

คณะทำงานป่าชายเลนชุมชนบ้านหน้าทับเริ่มต้นปฏิบัติการตามหน้าที่ของตนจากการประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อปรึกษาหารือถึงแนวทางการจัดการป่าชายเลนชุมชน การยกร่างกฎ ระเบียบที่เกี่ยวข้องกับป่าชายเลน รวมทั้งยกระดับความเข้าใจของคณะทำงานป่าชายเลนชุมชนก่อนที่ปฏิบัติการ นอกจากนี้จะทำให้คณะทำงานป่าชายเลนชุมชนได้เข้าใจถึงปัจจัยเสริมและข้อจำกัดที่จะมีผลต่อการดำเนินการในอนาคต อาจกล่าวได้ว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วน

ตำบลท่าศาลา สถานีพัฒนาหมู่บ้านปากพวง ประมงอำเภอ
ท่าศาลา เครือข่ายประมงพื้นบ้านอ่าวท่าศาลา กำนันและ
ผู้ใหญ่บ้านในตำบลท่าศาลา สมาคมตำบลบ้านดับเมือง ฯลฯ ได้
ทำหน้าที่เป็นทั้งพี่เลี้ยงและแหล่งตรวจสอบข้อมูลให้กับชุมชน
ในการเริ่มต้นปฏิบัติการ

ขั้นตอนที่ 5 การระดมความคิดเห็นและยกร่างกฎ ระเบียบป่าชายเลนชุมชน

คณะทำงานป่าชายเลนชุมชนบ้านหน้าทับเป็นเสมือนกอง
เลขานุการที่รวบรวม และยกร่างความคิดเห็นของชุมชนใน
การกำหนด กฎ กติกา ในการจัดการป่าชายเลนชุมชน ทั้งการ
อนุรักษ์ การใช้ประโยชน์ และการฟื้นฟู และในขณะเดียวกัน
คณะทำงานป่าชายเลนชุมชนบ้านหน้าทับก็มีบทบาทอีกด้าน
ในการทำหน้าที่เป็นนักวิเคราะห์และวางแผนในระดับนโยบาย
ของชุมชน เพราะยกร่างกฎระเบียบป่าชายเลนชุมชนเป็น
เสมือนธรรมนูญชุมชนในการที่จะอยู่ใช้ประโยชน์จาก
ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน การยกร่างขึ้นอยู่กับการพิจารณา
ในหลายด้าน ทั้งด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เช่น กฎหมาย
ประมง กฎหมายป่าไม้ นโยบายขององค์การบริหารส่วนตำบล
รวมเข้ากับระบบนิเวศของทรัพยากร วิถีวัฒนธรรมและ
ประเพณีของท้องถิ่น จึงได้ออกมาเป็น (ร่าง) กติกาการจัดการ
ป่าชายเลนบ้านหน้าทับ

ขั้นตอนที่ 6 การสำรวจพื้นที่ และจัดทำแผนที่ สารสนเทศทางภูมิศาสตร์

ภายใต้ (ร่าง) กติกาการจัดการป่าชายเลนบ้านหน้าทับมีความ
จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการอ้างอิงและบันทึกข้อมูลเบื้องต้น
เพื่อให้เห็นถึงขอบเขตการจัดการในพื้นที่ป่าชายเลนชุมชนบ้าน
หน้าทับ ดังนั้นการจัดทำแผนที่ตามมาตรฐานยอมเป็นเครื่อง
สำคัญในการที่จะช่วยให้คนในและนอกชุมชนได้เห็นถึงภาพ

รวมของพื้นที่ป่าชายเลนในพื้นที่บ้านหน้าทับ บริเวณที่ทุกคนสามารถเข้าไปประกอบกิจกรรมอาชีพได้ รวมทั้งข้อมูลแผนที่สารสนเทศที่จัดทำขึ้นจะมีประโยชน์สำหรับการวางแผนต่อเนื่องของบ้านหน้าทับในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ พันธุ์ป่าไม้ชายเลน และการเฝ้าระวังสภาพลมฟ้าอากาศทำให้สามารถเตือนภัยล่วงหน้าและป้องกันภัยธรรมชาติได้เช่นกัน

ขั้นตอนที่ 7 การทำประชาคมหมู่บ้านและรับฟังความคิดเห็นเพิ่มเติม

การทำประชาคมหมู่บ้าน เป็นการนำเอา (ร่าง) กติกาการจัดการป่าชายเลนบ้านหน้าทับมาทำการสื่อสารเพื่อขอคำแนะนำเพิ่มเติมจากสมาชิกในหมู่บ้าน เพราะ (ร่าง) กติกาการจัดการป่าชายเลนบ้านหน้าทับนี้เป็นธรรมนูญชุมชนที่คนในชุมชนจะต้องปฏิบัติร่วมกัน และจะต้องชี้แจงให้คนภายนอกได้เข้าใจได้เช่นกัน ดังนั้นการทำประชาคมจึงไม่ได้เป็นแค่การยกมือเห็นชอบหรือไม่เห็นชอบ แต่เป็นการสื่อสารระหว่างคณะทำงานป่าชายเลนชุมชนบ้านหน้าทับสู่คนในชุมชนให้ได้ร่วมกันพิจารณานโยบายของหมู่บ้านที่จัดทำขึ้น และผู้รับฟังก็จะต้องพร้อมที่จะให้ความคิดเห็นและเสนอแนวทางที่เหมาะสมกับคณะทำงานป่าชายเลนชุมชนบ้านหน้าทับให้ได้ปรับปรุงจนเป็นที่เห็นชอบร่วมกันอย่างสันติบนพื้นฐานของประชาธิปไตย

ขั้นตอนที่ 8 การขยายผลภายใต้ระบบนิเวศเดียวกัน

เมื่อ (ร่าง) กติกาการจัดการป่าชายเลนบ้านหน้าทับได้รับความเห็นชอบร่วมกันแล้ว การรับรองในเชิงสัญลักษณ์จากองค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลาเป็นอีกประเด็นที่จะต้องดำเนินการแต่อย่างไรก็ตามการนำผลที่ได้จากบ้านหน้าทับ ที่เป็นเหมือนรูปธรรมตัวอย่างไปขยายผลสู่พื้นที่ใกล้เคียงที่มีระบบนิเวศน์

เดียวกันจะทำให้เกิดการจัดการที่ครอบคลุมและสร้างการ
ฟื้นฟูระบบนิเวศทะเลและชายฝั่งได้อย่างกว้างขวางขึ้น ซึ่ง
การขยายผลอาจจะประสบความสำเร็จหรือไม่ประสบความสำเร็จก็ได้ แต่จะได้แสดงให้เห็นถึงความพยายามของภาคีที่
เกี่ยวข้องในการจัดการระบบนิเวศทะเลและชายฝั่งของ
ตำบลท่าศาลาอย่างเป็นองค์รวม

ขั้นตอนที่ 9 การประกาศเป็นข้อบัญญัติระดับ ตำบลและสื่อสารอย่างต่อเนื่อง

การทำงานในระดับตำบลนั้นเป็นการทำงานในเชิงการกระจาย
อำนาจ กล่าวคือ กระจายอำนาจให้ท้องถิ่นและชุมชนได้มี
ส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
ซึ่งมีการรับรองในรัฐธรรมนูญปี 2550 อย่างชัดเจน กติกา
การจัดการป่าชายเลนบ้านหน้าทับก็เช่นเดียวกันจำเป็นอย่าง
ยิ่งที่จะต้องมีการรับรองในระดับตำบลโดยองค์การบริหาร
ส่วนตำบล ทั้งนี้เพื่อให้เห็นถึงความตั้งใจขององค์กรท้องถิ่น
และชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งเป็นการ
รับรองสิทธิอันชอบธรรมของประชาชนในการออกแบบ
ธรรมนูญชุมชนของตนที่สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรม และไม่
ขัดกับกฎหมาย อีกทั้งเป็นการสร้างความชอบธรรมในการใช้
ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน และสิ่งที่จะต้องดำเนินการอย่าง
ต่อเนื่องคือ การสื่อสารกติกาการจัดการป่าชายเลนบ้านหน้า
ทับกับคนภายนอกชุมชน ให้คนเหล่านี้ได้อยู่ภายใต้ความชอบ
ธรรมและสิทธิอันเท่าเทียมที่ไม่สร้างความขัดแย้งซึ่งกันและ
กัน และกระบวนการสื่อสารนั้นจะต้องเป็นไปด้วยความเข้าใจ
ไม่ใช่เป็นการบังคับเพื่อให้เกิดความขัดแย้งตามมา

ขณะนี้การทำงานอยู่ในขั้นตอนที่ 7 ซึ่งนับว่าก้าวข้ามครึ่งหนึ่ง
ของกระบวนการทำงานแล้ว แต่เนื่องด้วยปัจจัยภายนอก เช่น
ภัยพิบัติได้ส่งผลให้การดำเนินงานต้องหยุดชะงักไป (ช่วงเดือน

ปลายเดือนตุลาคม 2553 และปลายเดือนมีนาคม 2554) เพราะสถานการณ์ไม่เอื้ออำนวยต่อการทำงาน ประกอบกับชุมชนต้องเฝ้าระวังภัยธรรมชาติที่อาจจะส่งผลกระทบต่อเรือและเครื่องมือประมง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการประกอบอาชีพของชุมชนชายฝั่ง และจะต้องมีการเว้นระยะเพื่อฟื้นฟูชุมชนช่วงหนึ่ง ระยะการทำงานที่ขาดตอนไปส่งผลให้การจัดการป่าชายเลนชุมชนยังไม่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม ประกอบกับปัจจัยภายในที่เป็นความขัดแย้งระหว่างสมาชิกชุมชนด้วยกันเองก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การทำงานไม่สามารถบรรลุตามเป้าหมายได้ แต่สิ่งที่ดำเนินการมานั้นไม่ได้สะท้อนถึงความล้มเหลวด้านการจัดการเพียงอย่างเดียว แต่ในอีกด้านหนึ่งทำให้พบว่า คนในชุมชนตระหนัก ห่วงแค้น และเข้าใจในสิทธิขั้นพื้นฐานของตนเองในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น ขณะที่องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานภาครัฐก็ได้มีการประสานงานและกระจายอำนาจความรับผิดชอบตามบทบาทและภารกิจที่เอื้อประโยชน์ต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น สิ่งเหล่านี้เป็นผลทางบวกที่ปรากฏให้เห็นและเป็นสิ่งที่หลายคนคาดหวังจะให้เกิดขึ้น และดำเนินต่อไปเพื่อนำไปสู่การจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่งอย่างยั่งยืนในอนาคต

รูปธรรมของระบบการบริหารจัดการที่เกิดขึ้นในท่าศาลา เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่น่าไปสู่อุปสรรคที่ว่า ความรู้ ความเข้าใจของท้องถิ่นและชุมชน การบูรณาการความร่วมมือ รวมทั้งมีการปรับเปลี่ยนและยกระดับการทำงานที่ให้คุณค่ากับการมีส่วนร่วมของชุมชน และให้ความสำคัญกับกระบวนการทำงานที่ตั้งอยู่บนหลักธรรมาภิบาล รวมทั้งการได้รับการหนุนเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในเป้าหมายเดียวกัน เป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การบูรณาการงานอย่างมีส่วนร่วม และนำไปสู่การจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่งที่ยั่งยืนได้ แต่สิ่ง

สำคัญคือชุมชนจะต้องเป็นฐานที่สำคัญของการพัฒนางาน หากชุมชนขาดซึ่งเป้าหมายร่วมในการจัดการทรัพยากรทะเล และชายฝั่ง หรือขาดความเข้มแข็ง ชัดเจนในการทำงานร่วมกันแล้ว บันไดแห่งความสำเร็จก็จะเป็นเพียงภาพฝัน

บทสรุป

แนวความคิดจัดการระบบนิเวศน์โดยชุมชนเป็นฐาน แม้จะยังไม่ชัดเจนในเชิงทฤษฎีและรูปแบบในทางปฏิบัติ แต่ได้รับการยอมรับและกำหนดอยู่ในแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2550 – 2554 ทั้งนี้หลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่งของไทยในระดับพื้นที่ได้เริ่มใช้แนวทางการจัดการที่มองทั้งระบบนิเวศบ้างแล้ว และสิ่ง que หน่วยงานเหล่านี้โดยเฉพาะภาครัฐกำลังเผชิญอยู่คือ ข้อจำกัดด้านแนวคิดและระบบการทำงานของหน่วยงานราชการ ประกอบกับข้อจำกัดด้านงบประมาณที่มีการอนุมัติเป็นรายปี และระบบงานของรัฐที่ไม่มีมาตรการในการสร้างหลักประกันการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน รวมทั้งการทำงานที่ไม่ได้หยิบยกประเด็นการจัดการเชิงพื้นที่หรือการจัดการเชิงระบบนิเวศน์มาเป็นตัวตั้ง ผลที่เกิดขึ้นคือการทำงานระยะยาวเชิงบูรณาการเป็นปัญหาด้านแนวคิดที่ถูกกำหนดไว้ในกรอบการพัฒนาทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง หากแต่การปฏิบัติจริง

ในพื้นที่ไม่ได้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน จึงทำให้ไม่เกิดรูปธรรมของการจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่งที่ยั่งยืน

การสนับสนุนให้แนวคิดการจัดการระบบนิเวศโดยชุมชนเป็นฐานให้เกิดขึ้นจริงได้ สิ่งที่จะต้องบริหารจัดการในอนาคตคือการเข้าใจ รับรู้ และมองเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และจะต้องมียุทธศาสตร์ในการดำเนินงาน จากกรณีรูปธรรมที่เกิดขึ้นในสองพื้นที่ สามารถสรุปให้เห็นแนวทางสำคัญได้ดังต่อไปนี้

การจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่งบนฐานระบบนิเวศสามารถจำเป็นที่ต้องมีองค์กรเจ้าภาพที่ทำหน้าที่เชื่อมประสานให้หน่วยงานต่างๆ ได้เข้ามาทำงานร่วมกัน มีกระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่อง และให้ความสำคัญเรื่องการวางแผนบนฐานของข้อมูล รวมทั้งต้องมีการจัดทำแผนในระดับพื้นที่ที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเห็นชอบร่วมกันในเป้าหมาย มีการกำหนดภารกิจ และประเด็นงานที่ชัดเจนว่าจะทำอะไร มีการกำหนดผลที่เห็นชอบร่วมกันที่จะเกิดขึ้นในช่วงเวลาที่กำหนดชัดเจน ทั้งนี้บทบาทและกลไกของกรมทรัพยากรทะเลและชายฝั่งต้องมีภารกิจเพิ่มมากขึ้นในการประสานงานและเอื้ออำนวย หนุนเสริมความร่วมมือของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องให้เข้ามาทำงานร่วมกัน หากยังดำเนินการเป็นผู้ปฏิบัติการเพียงอย่างเดียว จะทำให้แนวคิดดังกล่าวไม่เกิดขึ้น ซึ่งพระราชบัญญัติการจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่งจะต้องให้ความสำคัญกับการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชน และตั้งอยู่บนฐานนิเวศน์และศักยภาพที่แท้จริงของพื้นที่

การส่งเสริมและสนับสนุนสิทธิของชุมชนชายฝั่งตามแนวคิดของรัฐธรรมนูญ ปี 2550 คือ การให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน การให้ความสำคัญในการพัฒนางานเข้าสู่องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น และการประสานความร่วมมือ

กับทุกหน่วยที่เกี่ยวข้องนำไปสู่การลดความขัดแย้ง ทำให้เกิดการเคารพกันมากขึ้น ผลที่ตามมาคือ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมได้ถูกแก้ไข จัดการ ทำให้มีสภาพที่ดีขึ้น ส่งผลให้ชุมชนมีหลักประกันการมีอาหารและมีรายได้ ในขณะที่การใช้ทรัพยากรที่ไม่เหมาะสมก็ได้รับการแก้ไข ทำให้การเข้าถึงทรัพยากรและการใช้ทรัพยากรเป็นไปในลักษณะที่ไม่ทำลายล้าง แต่เป็นการเกื้อกูล ทั้งกับตัวทรัพยากรและวิถีชีวิต วิถีการผลิตของชุมชน นอกจากนี้ได้ช่วยให้เจ้าหน้าที่ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและได้รับความไว้วางใจเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้จะต้องมีการส่งเสริมและสนับสนุนการแลกเปลี่ยนในระดับท้องถิ่นระหว่างชุมชนชายฝั่ง และภาคีต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้มีโอกาสวิเคราะห์และจัดทำข้อเสนอกฎหมายและนโยบายด้านการจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่งร่วมกัน

การจัดทำข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม การพัฒนางานบนฐานข้อมูลเป็นสิ่งที่จำเป็น โดยเฉพาะข้อมูลพื้นที่ ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรในพื้นที่ เพราะข้อมูลดังกล่าวจะถูกนำมาใช้สำหรับทำความเข้าใจกับสภาพปัญหาและกำหนดกิจกรรมที่ต้องทำร่วมกัน ส่งผลในการสร้างความร่วมมือที่เป็นรูปธรรมในพื้นที่ เนื่องจากทุกฝ่าย ทุกหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้ทำงานร่วมกัน จึงง่ายสำหรับหน่วยงานต่างๆ ที่จะเชื่อมโยงการเรียนรู้ เข้ากับการแก้ปัญหาตามความต้องการของชุมชน และส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำงาน จากการกำหนดภารกิจโดยตรงจากส่วนกลางของหน่วยงานของตัวเอง ได้เข้ามาทำกิจกรรมเป็นครั้งๆ เปลี่ยนเป็นรูปแบบเป็นการทำงานโดยใช้พื้นที่เป็นฐาน และใช้ข้อมูลเป็นเครื่องมือ ไม่ใช่ทำงานตามเขตการปกครอง

การเข้าถึงและตระหนักถึงศักยภาพของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง และการส่งเสริมการสร้างกระบวนการเรียนรู้ การ

พัฒนาศักยภาพ และกระบวนการปรึกษาหารือแบบมีส่วนร่วม จะที่ทำให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนที่ให้นำมาสู่ข้อตกลงในเป้าหมายงานและการกำหนดกระบวนการขับเคลื่อนที่เห็นร่วมกัน นอกจากนี้การยกระดับรูปแบบการทำงานโดยประสานให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้ใช้ศักยภาพที่มีอยู่มาร่วมกันทำงานด้วยกันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ และทำให้ทุกฝ่ายมีทัศนคติและความรู้สึกถึงการเป็นเจ้าของงานมากกว่าการทำงานตามคำสั่งหรือแผนงาน และการบูรณาการทักษะด้านวิชาการ วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี เข้ากับองค์ความรู้ท้องถิ่นช่วยทำให้มีระบบข้อมูลที่เข้าใจง่ายขึ้น รวมทั้งเป็นเครื่องมือที่ดีในการแลกเปลี่ยนระหว่างภาคีในทุกระดับที่เกี่ยวข้อง

การขับเคลื่อนงานการบริหารจัดการทรัพยากรบนฐานมิติหญิงชายอย่างยั่งยืน ทำให้สมาชิกในชุมชนและหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้เกิดความตระหนักและให้ความสำคัญกับการทำงานภายใต้มิติหญิงชาย และมีกระบวนการทำงานที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของทั้งผู้หญิงและผู้ชาย สร้างการมีส่วนร่วมของผู้หญิงมากขึ้น สามารถยกระดับให้ผู้หญิงได้เข้าร่วมแลกเปลี่ยน การรับรู้ ได้นำไปสู่การยกระดับของการทำกิจกรรมที่มีความสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นการอนุรักษ์ฟื้นฟู การแก้ไขปัญหา กติกา ข้อกำหนด สู่การเอื้อประโยชน์ต่อสมาชิก ทั้งที่เป็นผู้หญิงและผู้ชาย

จะเห็นได้ว่าการจัดการเชิงระบบนิเวศโดยชุมชนเป็นฐาน แท้จริงแล้วไม่จำเป็นที่จะต้องชัดเจนในเชิงทฤษฎีและรูปแบบในทางปฏิบัติ การแต่ผู้นำไปปฏิบัติงานจะต้องมีความเข้าใจและมองเห็นถึงภาพอนาคตที่ต้องการร่วมกันของทุกสิ่งในระบบนิเวศร่วมกัน และจะต้องมองเห็นถึงความยั่งยืนของระบบไปพร้อมกัน

